

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Svetlanos Trifonovos,
dieninio skyriaus
5 kurso studentės

Magistro darbas
Karo nusikaltimų traktuotė tarptautiniuose teisės aktuose ir LR BK
Definition of war crimes under international law and Penal Code of
Lithuania

Vadovas doc. dr. Armanas Abramavičius
Recenzentė doc. dr. Anna Drakšienė

Vilnius

2007

Turinys

TURINYS	2
IŽANGA	3
I. KARO NUSIKALTIMŲ SAŲOKOS RAIDA TARPTAUTINĖJE TEISĖJE	6
1. Karo nusikaltimų reglamentavimas iki 1945 metų.....	6
2. Karo nusikaltimų sąvoka Niurnbergo ir Tokijo karo tribunolų įstatuose.....	9
3. Karo nusikaltimai tribunolo buvusiai Jugoslavijai ir Ruandos tribunolo statutuose.....	13
II. KARO NUSIKALTIMŲ REGLAMENTAVIMAS TARPTAUTINIO BAUDŽIAMOJO TEISMO ROMOS STATUTE	21
III. KARO NUSIKALTIMAI LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE	35
1. Karo nusikaltimų, numatytų LR BK, sąvoka ir sistema.....	35
3. Atskirų karo nusikaltimų sudėčių ypatumai.....	41
IŠVADOS	57
Santrauka.....	59
Summary.....	60
PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	61

Ižanga

Karas egzistuoja nuo neatmenamų laikų. *Quincy's Wright's* kariavimo istoriją skirsto į keturias labai nelygiavertes stadijas, kuriose dominavo gyvūnai, pirmykštis žmogus, civilizuotas žmogus ir žmogus, naudojantis modernias technologijas. Tačiau šiandien būtų galima išskirti ir penktą stadiją – supertechnologijų. Kuomet buvo kovojama su akmenimis ir kuokomis, jokių kovos taisyklių nereikėjo ir jos paprasčiausiai neegzistavo¹. Tačiau bėgant laikui abipusiškai naudingos taisyklės, reguliuojančios karo vedimą, buvo kuriamos ir pripažįstamos visų kariaujančių pusių. Taip tarptautinėje teisėje bėgant amžiams susikūrė tam tikri papročiai ir taisyklės, reguliuojančios karo vedimo tvarką, kariaujančių šalių teises ir pareigas vykstant karui. Todėl karo nusikaltimais galima laikyti karo įstatymų ir papročių pažeidimus.

1998 m. liepos 17 d. JT diplomatinėje įgaliotų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio Baudžiamojo Teismo (toliau Teismas) įsteigimui, buvo priimtas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statut² (toliau Romos statut), įsigaliojęs 2002 m. liepos 1 d. Tai vėliausias tarptautinis dokumentas, reglamentuojantis karo nusikaltimus. Tačiau ir prieš priimant šį dokumentą, tarptautinėje teisėje jau buvo teisės aktų, reglamentuojančių tokius nusikaltimus.

Šio darbo objektas – tik patys svarbiausi tarptautinės teisės dokumentai, reglamentuojantys karo nusikaltimus – Tarptautinio karo tribunolo įstatai (toliau Niurnbergo tribunolo įstatai, Niurnbergo tribunolas), Tarptautinio karo tribunolo Tolimiesiems Rytams įstatai (toliau Tokijo karo tribunolo įstatai, Tokijo karo tribunolas), Tarptautinio karinio tribunolo buvusiai Jugoslavijai statut³ (toliau tribunolo buvusiai Jugoslavijai statut, tribunolas buvusiai Jugoslavijai), Tarptautinio karinio tribunolo Ruandai statut (toliau Ruandos tribunolo statut, Ruandos tribunolas), Romos statut ir jame numatyti karo nusikaltimai, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau BK)³, jame numatytos karo nusikaltimų sudėtys, doktrina ir jurisprudencija, nagrinėjanti ir aiškinanti šiuos nusikaltimus.

Lietuvos Respublika savo BK specialios dalies XV skyriuje „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“ reglamentuodama karo nusikaltimus vykdo savo tarptautinius įsipareigojimus, prisiimtus pagal įvairias tarptautines sutartis, iš kurių kaip vieną iš svarbiausių būtų galima paminėti Romos statutą. Todėl šio darbo tikslas –

¹ Moore, J. M, et al. National Security Law. Carolina academic Press, 1990, p. 307

² Ratifikuotas 2003 m. balandžio 1 d., įsigaliojo 2003 m. rugpjūčio 1 d. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165

³ Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741 su pakeitimais ir papildymais.

išnagrinėti BK reglamentuojamus karo nusikaltimus bei nustatyti ar jų sudėtys atitinka tarptautinės teisės normas ir, kadangi, Romos statutas nėra tiesioginio veikimo tarptautinės teisės sutartis, nustatyti, ar tinkamai šio statuto nuostatos buvo perkeltos į LR BK.

Nors Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas karo nusikaltimus reglamentuoja nuo 1998 metų, papildžius senąjį BK⁴ 18 skirsniu „Karo nusikaltimai“, tačiau didesnis dėmesys šių nusikaltimų analizei bei jų atitikties Romos statutui problemoms Lietuvos doktrinoje ir jurisprudencijoje nebuvo skiriamas⁵. Analizuojama karo nusikaltimų tema užsienio valstybėse dėl nuolat pasaulyje vykstančių ginkluotų konfliktų yra labai aktuali, tačiau Lietuvoje šiai temai pakankamas dėmesys nėra kreipiamas ir nors „Lietuva gyvena sąlyginai taikingu metu,<...> bet kariai ir pareigūnai dalyvauja taikos palaikymo misijose „karštuose taškuose“<...> taigi XV BK skyriumi Lietuvos Respublika įgyvendina savo tarptautinius įsipareigojimus, todėl labai svarbu, kad šie įsipareigojimai būtų vykdomi tinkamai“⁶.

Pagrindiniai šaltiniai, kuriais remiamasi analizuojant šią temą, yra tarptautiniai teisės aktai – Niurnbergo ir Tokijo tribunolų įstatai, tribunolo buvusiai Jugoslavijai ir Ruandos tribunolo statutai, Romos statutas bei šių tribunolų sprendimai konkrečiose bylose, taip pat užsienio autorių darbai – W. A. Schabas „An introduction to the International Criminal Court“, kaip vieną iš svarbiausių darbų būtų galima paminėti A. Cassese „International Criminal Law“, G. Werle „Principles of International Criminal Law“ taip pat M. N. Shaw „International law“ bei kt. Be LR BK, kaip pagrindinio nacionalinio šaltinio, būtų galima paminėti ir svarbesnius Lietuvos autorių darbus – J. Žilinsko straipsnį „Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos“, G. Švedo straipsnį „Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis“, G. Švedo, O. Jusio ir R. Paulausko straipsnį „Tarptautinis Baudžiamasis Teismas“. Nagrinėjamu klausimu Lietuvos teismų praktikos nėra.

Šiame darbe taikyti tyrimo metodai – istorinis, lyginamasis, sisteminis, teleologinis, lingvistinis bei kiti.

Darbas pradedamas karo nusikaltimų sąvokos raida tarptautinėje teisėje – būtent karo nusikaltimų reglamentavimu iki 1945 metų, trumpai aptariami karo nusikaltimai, numatyti Niurnbergo bei Tokijo tribunolų įstatuose, taip pat *ad hoc* tribunolų – Jugoslavijos ir Ruandos statutuose. Po to analizuojamas vėliausias tarptautinis dokumentas, numatantis

⁴ Patvirtintas 1961 m. birželio 26 d. įstatymu. Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-147 su papildymais ir pakeitimais iki 2003 m. gegužės 1 d.

⁵ Keletą probleminių klausimų nagrinėjo J. Žilinskas savo straipsnyje „Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos“.

⁶ Žilinskas, J. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos. Jurisprudencija, 2006, Nr. 2 (80), p. 145

karo nusikaltimus – Romos statusas. Paskutinėje darbo dalyje analizuojami karo nusikaltimai, numatyti LR baudžiamajame kodekse: aptariama karo nusikaltimų sąvoka, rūšinė sudėtis, atskirų nusikaltimų ypatumai bei vertinama ar baudžiamojo kodekso normos, reglamentuojančios karo nusikaltimus, atitinka Romos statuto nuostatas. Kadangi nėra didesnių problemų ir diskutuotinų klausimų, tai nebus analizuojamos tokios nusikalstamos veikos: 106 str. saugomų objektų naikinimas ir nacionalinių vertybių grobstymas; 109 str. neteisėtas Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnulio ir Jungtinių Tautų Organizacijos emblemos (ženkle) panaudojimas bei 113 str. marodieravimas.

I. Karo nusikaltimų sąvokos raida tarptautinėje teisėje

1. Karo nusikaltimų reglamentavimas iki 1945 metų

Karo nusikaltimais paprastai laikomos veikos, kurios pažeidžia karo įstatymus ir papročius. Šiems nusikaltimams būdinga tai, kad veikų sąrašas yra labai didelis ir nuolat besikeičiantis, nes karo įstatymai ir papročiai, kurių pažeidimai ir sudaro karo nusikaltimą, atsirado ir vystėsi žmonijos istorijoje nuo senų laikų. Taisyklės ir papročiai, reglamentuojantys karo vedimo tvarką, kariaujančių šalių teises ir pareigas, aptinkami netgi 6 amžiuje prieš Kristų. Kinų rašytojas Sun Tzu savo veikale „Karo menas“ jau rašė apie tam tikrus kariavimo ribojimus. Taip pat Senajame Testamente buvo nuostatų, draudžiančių užėmus miestą žudyti moteris ir vaikus. Netgi Homero „Odisėjoje“ minima, kad naudojimas nuodų gali užtraukti dievų pyktį⁷. Mahabharatoje – Sanskrito epe (200 m. pr. Kr – 200 m.) – numatytas draudimas žudyti neįgaliuosius, moteris, vaikus. Vėlesni kariavimo papročiai ėmė plėtotis viduramžiais, kuriantis riterių elgesio kodeksams. Tačiau tokios taisyklės kaip draudimas žudyti sužeistuosius galiojo tik tarp pačių riterių, o kiti kareiviai, ypačingai ne krikščionys, buvo žiauriai žudomi.

Samuelis von Pufendorfas savo 1682 m. veikale „Dvi knygos apie pareigas žmogaus ir piliečio pagal prigimtines teises“⁸ rašė, kad „labiau civilizuotos tautos niekina tam tikrus būdus sužeidžiant priešą; pavyzdžiui, naudojimas nuodų, ar apvogimas kitos šalies gyventojų ar kareivių“.

Netiesioginių kariavimo ribojimų galima rasti ir Šarlio Monteskjė 1748 m. veikale „Apie įstatymų dvasią“. Jis, rašydamas apie užkariavimo teisę, teigė, kad jei valstybė yra užkariauta, tai užkariautojas nebeturi teisės žudyti. Taip pat jei užkariautojas nori sunaikinti visuomenę, nereiškia, kad būtina naikinti ją sudarančius žmones⁹.

Žanas Žakas Ruso savo veikale „Apie visuomenės sutartį“ 1762 metais rašė, kad karas jokiais būdais nėra žmogaus santykis su žmogumi, bet valstybių santykiai, kurie paverčia pavienius asmenis priešais tik dėl atsitiktinumo; jie nėra žmonės, nei piliečiai, tik kariai. Kadangi karo tikslas yra sunaikinti priešą valstybę, teisėta žudyti pastarosios gynėjus tol, kol jie turi ginklus, o tada, kai jie juos padeda ar pasiduoda, jie nustoja būti

⁷ Werle, G. Principles of International Criminal Law. T.M.C. Asser Press, 2005. p. 270

⁸ Pufendorf, S. The two books on the duty of man and citizen according to the natural law.

<http://www.constitution.org/puf/puf-dut_216.txt > [žiūrėta 2007-03-28]

⁹ Montesquieu, Sh. Apie įstatymų dvasią. Vilnius, Mintis. 2004.

priešais arba priešo veikėjais, ir vėl tampa žmonėmis, ir tuomet žudyti juos laikoma neteisėta¹⁰.

Yra ir nuomonių¹¹, kad karo nusikaltimai nėra tinkama sąvoka apibūdinant veikas, kurios pažeidžia karo įstatymus ar papročius. *Telford'as Taylor'as* teigė, kad kare daromos veikos – žudymas, sužeidimas, naikinimas kito asmens nuosavybės – taikos metu būtų laikomos nusikalstamomis, bet vykstant karui atsiranda tam tikras imunitetas tokiems kareivių veiksams ir už minėtas veikas jie nėra baudžiami. Tačiau tas imunitetas nėra beribis, o tą ribą būtent ir nustato karo įstatymai ir papročiai. Todėl sąvoka gramatine prasme nėra teisinga, nes padaroma veika, kuri išlieka nusikalstama netgi vykstant karui, nes ja yra peržengiamos imuniteto ribos. Nors rašytojas *Taylor'as* ir išsakė savo poziciją dėl sąvokos netinkamumo, tačiau jokių rekomendacijų dėl tinkamesnės sąvokos nepateikė. Lietuvos literatūroje karo nusikaltimai apibrėžiami kaip tyčinės, pavojingos veikos, pažeidžiančios visuotinai pripažintas kariavimo taisykles ir papročius arba elgesio su civiliais, karo belaisviais ar kitais asmenimis, kuriems suteikiama tarptautinė apsauga, padarytos karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu¹². Kaip matyti iš pateikto apibrėžimo, vėlgi karo nusikaltimai apibūdinami kaip visuotinai pripažintų kariavimo taisyklių ir papročių pažeidimai, todėl tai gali būti vertinama kaip pati priimtinausia ir tinkamiausia sąvoka.

Nors kariavimo taisyklės ir papročiai buvo plėtojami ir asmenys, kurie pažeisdavo tuos papročius, buvo baudžiami, tačiau teisminiai procesai vykdavo tik nacionaliniu lygmeniu ir jų efektyvumas būdavo mažas, nes dažniausiai baudavo asmenis vis dar esančius valdžioje. Todėl istoriškai už įvykdytus karo nusikaltimus baudavo valstybė nugalėtoja prieš kareivius.

Pirmasis tarptautinis teisminis procesas įvyko 1474 metais. Už žiaurių nusikaltimų padarymą buvo teisiamas *Peter von Hagenbach*. Jis buvo teisiamas po to, kai išaiškėjo, kad jo vadovaujami kareiviai išžagino ir nužudė daug nekaltų civilių. Tačiau vėlgi tai tebuvo viduramžių eksperimentas ir tarptautinį teisingumą pakeitė valstybės suvereniteto šventumas¹³. Ir tik 19 amžiaus viduryje, vystantis ginkluotų konfliktų teisei, tarptautinio nubaudimo idėja ėmė lėtai plėtotis.

Tik 19 amžiuje imta bandyti karo įstatymus ir papročius kodifikuoti, iki tol kaip jau buvo minėta tam tikros nuostatos buvo aptinkamos įvairių autorių darbuose. 1864 m. buvo

¹⁰ Rousseau, J. J. The social contract or principles of political right. 1 book.
<http://www.constitution.org/jjr/socon_01.htm#003> [žiūrėta 2007-03-27]

¹¹ Moore. J. N., et al. National Security Law. Carolina Academic Press, 1990. p. 359

¹² Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. et al. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Antras papildytas leidimas. Vilnius, Eugrimas 2001m. p. 66.

¹³ Schabas, W. A. An introduction to the International Criminal Court. Second edition. 2004, p. 1

sušaukta pirmoji konferencija Ženevoje, kurioje buvo pasirašyta Ženevos konvencija dėl sužeistųjų padėties veikiančioje armijoje pagerinimo¹⁴. Šios konvencijos nuostatos apėmė pagrindinius sužeistųjų apsaugos principus ir įpareigojo kariaujančias šalis saugoti sužeistuosius ir ligonius. Vėliau, 1899 ir 1907 metais buvo sušauktos dvi Hagos konferencijos, kurių metu buvo pasirašyta 16 konvencijų ir keletas deklaracijų. 1899 ir 1907 metų Hagos konvencijos¹⁵ dėl sausumos karo įstatymų ir papročių gerbimo (toliau 1907 Hagos konvencija, 1899 Hagos konvencija) bei prie jų prijungti nuostatai buvo pirma rimta karo papročių ir įstatymų kodifikacija tarptautinėse sutartyse. Tiek 1899, tiek 1907 metų konvencijos reglamentavo elgesį su karo belaisviais, draudžiamų kariavimo priemonių ir būdų naudojimą, taip pat okupuojančios valstybės teises ir pareigas, garantijas civiliams. Konvencijose numatyta, kad su karo belaisviais turi būti elgiamasi humaniškai, kad kariaujančių šalių teisė žaloti priešą nėra neribota, taip pat buvo draudžiami apnuodyti ginklai, taip pat ginklai keliantys pernelyg didelę žalą. Buvo numatytas draudimas žudyti priešą, kuris sudėjo ginklus, taip pat naikinti priešo turtą, jei tai nepateisinama karine būtinybe, draudžiama konfiskuoti privačią nuosavybę. Negali būti taikomos kolektyvinės bausmės, piniginės baudos už vieno asmens atliktus veiksmus. Įstaigos, priskirtos religijai, labdarai, švietimui, menui ar istorijai turi būti traktuojamos kaip privati nuosavybė ir draudžiamas bet koks jų griovimas ar niokojimas bei kita. Buvo numatytos tam tikros teisės ir civiliams asmenims: šeimos garbė ir teisės, žmonių gyvybė, privati nuosavybė, religiniai įsitikinimai turi būti gerbiami. Hagos konvencijos, kaip tarptautinės sutartys, numatė teises ir pareigas valstybėms ir jomis nebuvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė individams. Jos reglamentavo veiksmus, kurie yra neteisėti, bet ne nusikalstami. Tačiau jau 1913 metais Hagos konvencijos buvo pripažintos kaip karo nusikaltimų šaltinis¹⁶. 1919 metais įsteigta Komisija, kurios užduotis buvo tirti atsakomybę už karo įstatymų pažeidimus bei parengti pasiūlymus dėl tribunolo už šiuos nusikaltimus įsteigimo¹⁷, taip pat pripažino, kad Hagos konvencijos yra pagrindinis šaltinis apibrėžiant karo nusikaltimus.

Kitas tarptautinės teisės aktas, numatantis atsakomybę už pažeidimus karo įstatymų ir papročių – 1919 m. Versalio taikos sutartis. 228 straipsnyje¹⁸ buvo numatyta, kad Vokietijos Vyriausybė pripažįsta Sąjungininkių valstybių teisę kariniuose tribunoluose

¹⁴ 1864 m. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų padėties veikiančioje armijoje pagerinimo.

<<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva04.htm>> [žiūrėta 2007-02-20]

¹⁵ Convention with respect to the laws and customs of war on land (Hague II) (1899).

<<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague02.htm>> [žiūrėta 2007-02-20]. Hague Convention IV Respecting the Laws and Customs of War on Land (1907).

<<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague04.htm>> [žiūrėta 2007-02-20]

¹⁶ Schabas, W. A. An introduction to the International Criminal Court. Second edition. 2004, p. 2

¹⁷ Angl. k. „Commission on Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties“.

¹⁸ <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/partvii.htm>> [žiūrėta 2007-02-18]

bausti asmenis, pažeidusius karo įstatymus ir papročius. Versalio taikos sutarties pagrindu formaliai buvo patrauktas atsakomybėn Kaizeris Viljamas II, taip pat buvo numatyta, kad bus įkurtas specialus tribunolas jam teisti. Tačiau Viljamas II pabėgdamas į Olandiją, kuri atsisakė jį išduoti, išvengė atsakomybės už pažeidimus tarptautinei moralei ir sutarčių šventumui. Nors bandymai nuteisti asmenis už karo nusikaltimus po Pirmojo pasaulinio karo buvo nesėkmingi, tačiau tai visgi buvo žingsnis į priekį siekiant asmenų atsakomybės už padarytus nusikaltimus ir nors formaliai, bet sutartyje jau buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė oficialiam valstybės atstovui.

Niekada nebuvo karo, kuris vyktų be kokių nors apytikrių arba tikslų taisyklių, kurios nusakytų karo pradžią ar karinių veiksmų baigtį, kariaujančių šalių teises ir pareigas. Tačiau tos taisyklės iki 19 amžiaus buvo fragmentiškos, išsimėčiusios, randamos įvairių autorių darbuose. Ir tik vėlesnės tarptautinės sutartys, priimtose 19 amžiaus vidury ir vėliau, kodifikavo ir sustiprino karo papročius ir įstatymus bei davė pradžią naujų taisyklių kūrimui bei atsakomybės vystymuisi už tų taisyklių pažeidimą.

2. Karo nusikaltimų sąvoka Niurnbergo ir Tokijo karo tribunolų įstatuose

Antrasis pasaulinis karas – tai 20 amžiaus viduryje vykęs didžiausias ir kruviniausias žmonijos istorijoje karas. Į karą buvo įtraukta 61 valstybė, 1.7 milijardai žmonių. Po karo išaiškėję Vokietijos armijos vykdyti karo žiaurumai sukrėtė visą pasaulį. 1945 m. rugpjūčio mėnesį Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Jungtinių Amerikos Valstijų bei Sovietų Sąjungos atstovai susitiko Londone ir pasirašė susitarimą (Londono chartiją), kuriuo įsteigė Niurnbergo tribunolą svarbiausiems karo nusikaltėliams iš Ašies valstybių teisti.

Niurnbergo tribunolo įstatuose¹⁹ buvo numatyta, kad tribunolas turi teisę teisti ir nubausti svarbiausius karo nusikaltėlius iš Ašies valstybių už tokius nusikaltimus:

- i. nusikaltimus taikai;
- ii. karo nusikaltimus;
- iii. nusikaltimus žmoniškumui.

Pagal minėtus įstatus karo nusikaltimais laikomi karo įstatymų ir papročių pažeidimai – žudymas, žiaurus elgesys ar deportacija vergiškiems darbams ar bet kokiam kitam tikslui civilių gyventojų okupuotoje teritorijoje ar už jos ribų, žudymas ar žiaurus elgesys su karo belaisviais ar asmenimis, esančiais jūroje, įkaitų žudymas, privačios ar viešos nuosavybės grobstymas, beprasmiškas miestų, miestelių ar kaimų griovimas ar niokojimas, nepateisinamas karine būtinybe.

¹⁹ Charter of the International Military Tribunal. < <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/proc/imtconst.htm#art6> > [žiūrėta 2007-02-20].

Paminėti karo nusikaltimai jau iki Niurnbergo tribunolo įkūrimo buvo pripažįstami nusikaltimais pagal tarptautinę paprotinę teisę. Niurnbergo tribunolas suformulavo, kad „nusikaltimai, apibrėžti įstatų 6 straipsnio b punkte jau buvo pripažinti karo nusikaltimais pagal tarptautinę teisę. Jie buvo numatyti 1907 m. Hagos konvencijos 46, 50, 52 ir 56 straipsniuose bei 1929 metų Ženevos konvencijos²⁰ 2, 3, 4, 46 ir 51 straipsniuose“²¹. Kadangi buvo remiamasi tarptautine paprotine teise, tai suprantama, kad Niurnbergo tribunolo įstatuose numatytas karo nusikaltimų sąrašas nėra baigtinis, o tik pavyzdinis.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad numatyti nusikaltimai žmoniškumui – civilių gyventojų žudymas, naikinimas, pavergimas, trėmimas ir kiti nežmoniški veiksmai, įvykdyti iki karo ar karo metu, ar jų persekiojimas politiniais, rasiniais ar religiniais motyvais, vykdant ar siekiant įvykdyti bet kurį nusikaltimą, tenkantį tribunolo jurisdikcijai, nepriklausomai nuo to, ar tie veiksmai buvo laikomi tos šalies, kurioje jie buvo įvykdyti, vidaus teisės pažeidimais ar ne – nebuvo savarankiškas nusikaltimas, nes pats tribunolas savo sprendimuose nurodė, kad „nusikaltimai žmoniškumui“ yra išplėstiniai karo nusikaltimai, nes saugomų asmenų kategorija yra ta pati abiejuose nusikaltimuose, skirtumas tik tas, kad pažeidėjai buvo tos pačios ar kitos tautybės. Ši formuluotė aiškiai rodė, kad nusikaltimai žmoniškumui pirmiausia iškilo kaip karo nusikaltimų atšaka²². Nors nusikaltimai žmoniškumui nebuvo susieti su karo stovio buvimu, tačiau tas faktas, kad buvo numatyta sąlyga „vykdant ar siekiant įvykdyti bet kurį nusikaltimą, tenkantį tribunolo jurisdikcijai“ praktiškai reiškė, kad nusikaltimai žmoniškumui nebuvo savarankiška nusikaltimų rūšis ir kad tribunolas galėjo vykdyti jurisdikciją šių nusikaltimų atžvilgiu tik jei jie buvo įvykdyti karo metu.

Tribunolo įstatuose buvo numatyta ir tam tikrų nuostatų dėl karo nusikaltimų subjektų: kaltinamojo oficialus statusas (buvimas valstybės vadovu ar atsakingu Vyriausybės pareigūnu) nėra aplinkybė, šalinanti asmens atsakomybę ar švelninanti bausmę. Kaip buvo paminėta anksčiau, tokia nuostata jau buvo numatyta Versalio taikos sutartyje ir šią nuostatą būtų galima laikyti paprotinės teisės dalimi.

Taip pat ta aplinkybė, kad kaltininkas nusikalstamai veikė vykdydamas Vyriausybės ar viršesnių asmenų įsakymus, nepašalins asmens atsakomybės, bet galės būti priežastimi sušvelninti bausmę.

²⁰ Convention of July 27, 1929, relative to the treatment of prisoners of war.

<<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva02.htm>> [žiūrėta 2007-02-20]

²¹ Greppi, E. The evolution of individual criminal responsibility under international law.

<<http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/57JQ2X>> [žiūrėta 2007-02-20]

²² Žilinskas, J. Nusikaltimai žmoniškumui ir genocidas tarptautinėje teisėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius, 2003, p. 22

Nepaisant to, kad veikiant Niurnbergo tribunolui buvo teisiami asmenys, įvykdę didžiulius nusikaltimus prieš visą žmoniją, buvo nuomonių ir dėl tokio tribunolo trūkumų. Vienas iš pagrindinių argumentų prieš tokio tribunolo įkūrimą ir egzistavimą buvo tas, kad tai buvo nugalėtojų vykdomas teisingumas jau po karo. Tribunolą įkūrė Sąjungininkės valstybės, laimėjusios karą, ir toks teisingumo vykdymas negali būti laikomas nešališku. Nusikaltimai, padaryti pačių Sąjungininkių valstybių, paprasčiausiai buvo ignoruojami. “Vakarų šalys žinojo, kad Stalino režimas buvo kaltas dėl daugelio nusikaltimų žmoniškumui prieš Vokiečių karo belaisvius, bet jos buvo priverstos tylėti norėdamos išlaikyti tarpusavio bendradarbiavimą”²³.

Kita priežastis, dėl kurios buvo kritikuojamas tribunolas, – ta, kad kaltinamieji buvo teisiami už tarptautinės teisės pažeidimus, bet tarptautinė teisė buvo privaloma tik tautoms (valstybėms), ne individams. Individai galėtų būti teisiami tik nacionalinės teisės pagrindu, bet ne tuo pagrindu, kuris susiformavo po karo²⁴. Tačiau pats Niurnbergo tribunolas pasakė, kad „...jau seniai tarptautinė teisė numato teises ir pareigas ir individams<...> tarptautiniai nusikaltimai padaromi žmonių, o ne abstrakčių būtybių, todėl tik baudžiant individus, kurie įvykdė tokius nusikaltimus, bus įgyvendinama tarptautinė teisė”²⁵.

Nepaisant paminėtų trūkumų, Niurnbergo tribunolo teisminis procesas turėjo didelę įtaką tarptautinės baudžiamosios teisės vystymuisi. Tarptautinės Teisės Komisija 1950 metais parengė Niurnbergo tribunolo principus²⁶, tuo patvirtinant, kad Niurnbergo tribunolo įstatuose numatytos nuostatos priskiriamos tarptautinei paprotinei teisei ir kad dėl jų svarbos turi būti kodifikuotos. Pagrindiniai principai:

- 1) asmuo, padaręs veiką, kuri pagal tarptautinę teisę laikoma nusikaltimu, yra atsakingas ir turi būti baudžiamas – šiuo principu buvo patvirtinta asmens individuali atsakomybė pagal tarptautinę teisę už tokių nusikaltimų padarymą, už kuriuos iki tol atsakydavo tik valstybės. Taigi Niurnbergo teisė suformulavo vieną iš svarbiausių tarptautinės baudžiamosios teisės principų – individualios atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus principą. Juo remtasi nagrinėjant visas vėlesnes tarptautinės baudžiamosios teisės bylas;
- 2) ta aplinkybė, kad asmuo, vykdydamas nusikaltimą, buvo valstybės vadovas ar kitas oficialias pareigas užimantis asmuo, nepašalina jo atsakomybės pagal tarptautinę teisę;

²³ Overy, R. *Making Justice at Nuremberg, 1945- 1946*.

<www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwtwo/war_crimes_trials_01.shtml> [žiūrėta 2007-02-20]

²⁴ Godkin, J. *Origin of the International Military Tribunal at Nuremberg*.

<www.courttv.com/archive/casfiles/nuremberg/legacy.html> [žiūrėta 2007-02-20]

²⁵ Moore. J. N, *et al.* *National Security Law*. Carolina Academic Press, 1990. p. 363

²⁶ *Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nuremberg tribunal and in the Judgment of the Tribunal*. <http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_1_1950.pdf> [žiūrėta 2007-02-20]

- 3) tai, kad asmuo padarė nusikaltimą vykdydamas savo Vyriausybės ar viršesnio asmens įsakymą, nepašalina jo atsakomybės pagal tarptautinę teisę, jeigu jis turėjo moralinį pasirinkimą elgtis kitaip.

Bei kiti principai.

Už vykdomą agresiją Tolimuosiuose Rytuose atsakomybės neišvengė ir Japonija. 1945 m. liepos 26 dieną Potsdamo deklaracijoje buvo paskelbtos Japonijos pasidavimo sąlygos ir Sąjungininkių valstybių tikslas – “atseikėti griežtą teisingumą visiems karo nusikaltėliams”²⁷.

1946 m. sausio 19 dieną generolas *Dougl McArctur*, vyriausiasis Ramiojo vandenyno karo veiksmų teatro vadas, paskelbė deklaraciją, kuria buvo įkurtas Tokijo karo tribunolas. Tokijo karo tribunolo įstatuose pateikta karo nusikaltimų sąvoka buvo praktiškai tokia pati kaip ir Niurnbergo tribunolo įstatuose, tačiau Tokijo karo tribunolas susilaukė dar didesnės kritikos nei Niurnbergo tribunolas, nes jo įstatai buvo paskelbti generolo *D. McArctur*, vadinasi tai nebuvo tarptautinė sutartis.

„Daugelis įstatus kritikavo ir dėl to, kad tai buvo *ex post facto*, retrospektyvus teisingumo vykdymas. Tarptautinėje teisėje individai už valstybės veiksmus niekada iki tol nebuvo teisiami”²⁸. Tačiau tokie argumentai buvo atmesti kaip nepagrįsti lygiai taip pat kaip ir Niurnbergo tribunolo atveju.

Nepaisant iškilusių klausimų dėl tribunolo teisėtumo, Japonija pripažino tribunolo nuosprendžius.

Niurnbergo bei Tokijo tribunolų nuostatomis remiantis buvo įkurti *ad hoc* tribunolai: tribunolas buvusiai Jugoslavijai bei Ruandos tribunolas bei šie teisminiai procesai inicijavo judėjimą nuolatiniam tarptautiniam baudžiamajam teismui įkurti.

„Niurnbergo teismo proceso išvados padėjo parengti:

- 1) JT konvenciją „Dėl genocido nusikaltimo draudimo ir baudimo už jį“, 1948 m.;
- 2) JT Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, 1948 m.;
- 3) Konvenciją “Dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui“, 1968 m.;
- 4) 1949 m Ženevos konvencijas dėl karo aukų apsaugos bei 1977 metų jų papildomus protokolus”²⁹.

²⁷ War Crimes Tribunal in Tokyo. < www.geocities.com/nankingatrocities/Tribunals/imtfe_01.htm > [žiūrėta 2007-02-22]

²⁸ War Crimes Tribunal in Tokyo. < www.geocities.com/nankingatrocities/Tribunals/imtfe_01.htm > [žiūrėta 2007-02-23]

²⁹ Nuremberg Trials. <http://en.wikipedia.org/wiki/Nuremberg_Trials> [žiūrėta 2007-02-22]

3. Karo nusikaltimai tribunolo buvusiai Jugoslavijai ir Ruandos tribunolo statute

Remiantis 1993 metų JT Saugumo Tarybos rezoliucijomis Nr. 808 ir Nr. 827 buvo įsteigtas Tarptautinis tribunolas asmenims, kaltinamiems sunkiais tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimais buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 metų.

Tribunolo buvusiai Jugoslavijai statuto 2 ir 3 straipsniuose pateikiamas karo nusikaltimų sąrašas: prie pirmos grupės karo nusikaltimų priskiriami sunkūs 1949 metų Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos³⁰ (1949 08 12 Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo – toliau 1 ŽK; 1949 08 12 Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo – toliau 2 ŽK; 1949 08 12 Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais – toliau 3 ŽK; 1949 08 12 Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu – toliau 4 ŽK) pažeidimai bei antra grupė nusikaltimų – karo įstatymų ir papročių pažeidimai.

Kalbant apie pirmą nusikaltimų grupę, numatytą tribunolo buvusiai Jugoslavijai statute, galima paminėti tai kad šią nusikaltimų grupę sudaro sunkūs minėtų konvencijų pažeidimai. Kaip jau buvo aprašyta anksčiau, Niurnbergo procesas įtakojo šių keturių Ženevos konvencijų priėmimą. Ženevos konvencijos kitaip nei ankstesnės (pvz., 1899 ar 1907 m. Hagos konvencijos) numato valstybėms pareigą savo nacionaliniuose įstatymuose numatyti atsakomybę už šiose sutartyse įvardintus nusikaltimus bei teisti asmenis, įvykdžiusius tokius nusikaltimus. Taigi šiose konvencijose patvirtinama Niurnbergo proceso metu suformuluota taisyklė – kad individas yra atsakingas už tarptautinės teisės pažeidimus.

Karo nusikaltimais pagal tribunolo buvusiai Jugoslavijai statutą laikomos veikos, padarytos prieš asmenis ar turtą, saugomus pagal atitinkamos Ženevos konvencijos nuostatas:

- i. tyčinis nužudymas – tyčinis neteisėtas gyvybės atėmimas. Tiek kaltininko veikimas, tiek neveikimas gali sudaryti šio nusikaltimo sudėtį.
- ii. kankinimas arba nežmoniškas elgesys, taip pat biologiniai eksperimentai – „bet kokie tyčiniai veiksmai, sukeltantys fizines ar psichines kančias, siekiant išgauti iš nukentėjusiojo ar trečiojo asmens informaciją ar prisipažinimą, baudžiant jį už veiksmus, kuriuos jis atliko ar yra įtariamas tokių veiksmų atlikimu, ar siekiant išgąsdinti nukentėjusįjį ar kitus asmenis, taip pat dėl bet kokių kitų priežasčių,

³⁰ Vadapalas, V; Jarukaitis, I. 1949 metų Ženevos konvencijos dėl karo aukų apsaugos ir jų 1977 metų papildomi protokolai. Vilnius: Eugrimas, 2000.

paremtų bet kokia diskriminacija³¹, bet koks kitas nežmoniškas elgesys – „tyčiniai veiksmai ar neveikimas, sukeliantis psichines ar fizines kančias ar sužalojimus, ar sudarantis rimtą žmogaus orumo puolimą“³². Biologiniai eksperimentai neturi būti pateisinami medicinine būtinybe ir atlikti nukentėjusiojo naudai.

- iii. tyčinis didelių kančių sukėlimas arba sunkus sužalojimas ar susargdinimas – tyčiniai veiksmai ar neveikimas, kuris sukelia sunkų fizinį ar psichinį skausmą ar kančias. Tokie veiksmai, kurie nepatenka į kankinimo ar nežmoniško elgesio sąvokas. Susargdinimas ar sužalojimas suprantami kaip ir valstybių nacionaliniuose baudžiamuosiuose kodeksuose numatytos tokios veikos;
- iv. neteisėtas ir beprasmis plataus masto turto naikinimas ir nusavinimas, nepateisinamas karine būtinybe – draudžiama naikinti 1949 m. Ženevos konvencijų saugomą turtą: pastatus, priklausančius prieš medicinos daliniams, civilines ligonines, sanitarinius traukinius ir kt. Naikinimas ir nusavinimas turi būti plataus masto ir nepateisinami karine būtinybe;
- v. karo belaisvio ar kito saugomo asmens vertimas tarnauti prieš valstybės ginkluotose pajėgose – draudžiamas ne tik verbavimas į ginkluotąsias ar atsargos pajėgas, bet ir bet koks spaudimas ar propaganda, agituojanči savanoriškai stoti į karo tarnybą³³. Šio draudimo tikslas yra apsaugoti asmenis, esančius prieš valioje, nuo konfliktų dėl ištikimybės ir lojalumo savo valstybei;
- vi. tyčinis teisės į teisingą ir teisėtą teismo procesą atėmimas iš karo belaisvio arba kito saugomo asmens – tiek 3 ŽK (99- 107 str.), tiek kitose yra nustatytos teismo proceso taisyklės (pvz., esant rimtam kaltinimui, jei kaltinamasis nepasirinko gynėjo ar advokato ir nėra valstybės globėjos, advokatą ar gynėją parūpina okupuojanti valstybė- 4 ŽK 72 str. 2 d.), kurių tyčinis pažeidimas būtų ir sudarys šį nusikaltimą;
- vii. neteisėta deportacija ar perkėlimas arba neteisėtas laisvės atėmimas – priverstinis, neteisėtas saugomų asmenų perkėlimas už jų valstybės teritorijos ribų (deportacija) arba toje pačioje teritorijoje į kitą vietą (perkėlimas). 4 ŽK 49 straipsnis draudžia individualius ar masinius priverstinius perkėlimus (toje pačioje teritorijoje) ar deportavimus (trėmimus į kitos valstybės teritoriją) iš okupuotos teritorijos į okupuojančios valstybės teritoriją arba į bet kurios kitos okupuotos ar

³¹ 1998-11-16 Prosecutor v. Z. Delalic, et al. < <http://www.un.org/icty/celebici/trial2/judgement/index.htm> > [žiūrėta 2007-02-23], pastr. 456

³² 1998-11-16 Prosecutor v. Z. Delalic, et al. < <http://www.un.org/icty/celebici/trial2/judgement/index.htm> > [žiūrėta 2007-02-23] pastr. 543

³³ 4 ŽK 51 str. komentaras. < <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600058?OpenDocument> > [žiūrėta 2007-02-23]

neokupuotos valstybės teritoriją. Neteisėtas laisvės atėmimas – neteisėtas uždarymas, įkalinimas, izoliavimas vieno ar daugiau asmenų tam tikroje vietoje³⁴. Tai vienas iš sunkiausiai įrodomų nusikaltimų, nes konflikto šalys gali internuoti saugomus asmenis, jei tik mano, kad tai būtina valstybės saugumui (4 ŽK 42 str.). Tačiau laisvės atėmimas be jokios priežasties, ypačingai okupuotoje teritorijoje, gali būti pripažintas neteisėtu ir pažeidžiančiu Ženevos konvencijas³⁵. Taip pat neteisėtu laisvės atėmimu bus laikomi tokie atvejai, kai bus nesilaikoma 4 ŽK 43 straipsnio numatytų reikalavimų dėl civilių gyventojų internavimo.

- viii. įkaitų ėmimas – pagrobimas, sulaikymas ar kitoks laikymas asmenų įkaitais grasinant nužudyti, sužaloti ar tęsti įkalinimą, siekiant priversti valstybę, tarptautinę organizaciją, asmenį ar asmenų grupę elgtis tam tikru būdu ar susilaikyti nuo veikimo³⁶.

Kaip matyti iš pateikto veikų sąrašo ne visos veikos, numatytos Ženevos konvencijose yra naujos. Dalis veikų jau tarptautinėje paprotinėje teisėje buvo numatytos kaip karo nusikaltimai (tyčinis žudymas, įkaitų ėmimas, neteisėta deportacija, neteisėtas ir beprasmis plataus masto turto naikinimas ir nusavinimas bei kitos), todėl ir ši nusikaltimų grupė, numatyta tribunolo buvusiai Jugoslavijai statute, praktiškai atitinka Niurnbergo tribunolo įstatuose numatytus karo nusikaltimus. Iš esmės skiriasi tik tai, kad pagal tribunolo buvusiai Jugoslavijai statutą bei Ženevos konvencijas išskiriami konkretūs nukentėjusieji ir dalykai, prieš kuriuos gali būti padaryti minėti karo nusikaltimai. Pagal Ženevos konvencijas karo nusikaltimai gali būti padaromi prieš saugomus asmenis ir turtą – prieš sužeistuosius ir ligonius (1 ŽK 13 str.), medicinos ir pagalbinį personalą (1 ŽK 24, 25, 26 str.), sužeistuosius, ligonius ir asmenis, patyrusius laivo sudužimą jūroje (2 ŽK 13 str.), laivų-ligoninių religinių, medicinos ir ligoninių personalą (2 ŽK 36, 37 str.), prieš karo belaisvius, patekusius į priešo rankas (3 ŽK 4 str.), civilius asmenis (4 ŽK 4 str.) bei kitus. Saugomas turtas – medicinos įstaigos, mobilūs medicinos tarnybų daliniai, transportas su sužeistaisiais ir ligoniais, karo laivai- ligoninės, civilinės ligoninės, transporto kolonos ir sanitariniai traukiniai (1 ŽK 19, 33, 35 str.; 2 ŽK 22, 24, 25 ir 27 str.; 4 ŽK 18, 19, 21, 22, 33, 53, 57 str.) bei kita.

Kitas svarbus aspektas, susijęs su minėtais nusikaltimais yra tas, kad šie nusikaltimai gali būti padaromi tik vykstant tarptautiniam ginkluotam konfliktui. Tribunolo buvusiai

³⁴ Elements of crimes. War crime of unlawful confinement. <http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf> [žiūrėta 2007-02-23]

³⁵ 4 ŽK 147 str. komentaras. <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600169?OpenDocument>> [žiūrėta 2007-02-23]

³⁶ Elements of crimes. War crime of taking hostages. <http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf> [žiūrėta 2007-02-23]

Jugoslavijai Apeliaciniai Rūmai *Tadic*³⁷ byloje konstatavo, kad „būtent šios Ženevos konvencijų nuostatos (sunkūs pažeidimai – aut. pastaba) taikomos saugomiems asmenims ir turtui tik tuo atveju, kai egzistuoja tarptautinis ginkluotas konfliktas“. Tarptautinis ginkluotas konfliktas traktuojamas kaip situacija, kai yra skelbiamas karas arba kyla koks nors kitas dviejų ar kelių valstybių ginkluotas konfliktas, net jei viena iš valstybių karo nepripažįsta. 1949 metų rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos³⁸ (toliau 1 papildomas protokolai arba 1 PP) tarptautinio ginkluoto konflikto sąvoką praplėtė – tarptautiniai ginkluoti konfliktai apima ir tuos atvejus, kai tautos kovoja su kolonijine valdžia, svetimšalių okupacija ir rasistiniais režimais, kad galėtų naudotis apsisprendimo teise (1 PP 1 str. 4d.). Karo nusikaltimai gali būti padaromi ir kai yra okupuojama visa valstybės teritorija ar jos dalis, net jeigu okupacijai nesipriešinama ginklu (Ženevos konvencijų bendro 2 str. 2 dalis). Pats ginkluotas konfliktas suprantamas kaip situacija, kuomet yra panaudojamos ginkluotosios pajėgos tarp valstybių arba yra užsitęsęs ginkluotas smurtas tarp valstybės vyriausybės pajėgų ir organizuotų ginkluotų grupuočių ar tarp dviejų tokių grupuočių³⁹.

Pagal tribunolo buvusiai Jugoslavijai statuto 3 straipsnį, antra karo nusikaltimų grupė yra karo įstatymų ir papročių pažeidimai ir ši nusikaltimų grupė iš dalies sutampa su karo nusikaltimais, numatytais Niurnbergo tribunolo įstatuose. Kadangi tribunolo buvusiai Jugoslavijai Apeliaciniai Rūmai *Tadic*⁴⁰ byloje konstatavo „3 straipsnis yra bendras straipsnis, apimantis visus humanitarinės teisės pažeidimus, kurie nepatenka į 2, 4 ar 5 tribunolo statuto straipsnių reguliavimo sferą: (i) Hagos teisės tarptautinių ginkluotų konfliktų pažeidimus; (ii) pažeidimus Ženevos konvencijų, išskyrus „sunkius pažeidimus“; (iii) pažeidimus bendro Ženevos konvencijų 3 straipsnio bei kitas paprotines netarptautinių ginkluotų konfliktų taisykles“, tai nauji palyginti su Niurnbergo tribunolo įstatuose numatytais nusikaltimais yra tik pažeidimai 1949 metų Ženevos konvencijų (bendro Ženevos konvencijų 3 straipsnio pažeidimai bei kiti pažeidimai, nepriskirtini prie sunkių Ženevos konvencijų pažeidimų). Jau įkuriant tribunolą buvusiai Jugoslavijai, buvo laikomasi nuomonės, kad tribunolo jurisdikcijai priklausys tik tie karo nusikaltimai, kurie jau yra tapę tarptautinės paprotinės teisės dalimi, taip siekiant išvengti nubaudo nesilaikant principo *nullum crimen sine lege*. Atsižvelgiant į tai, kad priimant 1949 metų

³⁷ Tadic IT- 94- 1 „Prijeđor“. Appeals Chamber 1995-10-02 Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction. 81 pastr. < <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm> > [žiūrėta 2007-02-23]

³⁸ Vadapalas, V; Jarukaitis, I. 1949 metų Ženevos konvencijos dėl karo aukų apsaugos ir jų 1977 metų papildomi protokolai. Vilnius: Eugrimas, 2000

³⁹ Tadic IT- 94- 1 „Prijeđor“. Appeals Chamber 1995-10-02 Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction. 70 pastr. < <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm> > [2007-02-23]

⁴⁰ Tadic IT- 94- 1 „Prijeđor“. Appeals Chamber 1995-10-02 Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction. 89 pastr. < <http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm> > [žiūrėta 2007-02-23]

Ženevos konvencijas, valstybės išreiškė savo norą ir ketinimus nors ir siaurai, bet reglamentuoti ne tik tarptautinius ginkluotus konfliktus, bet ir netarptautinius t.y., vidaus konfliktus ir, būtent, kad bendras Ženevos konvencijų 3 straipsnis, numatantis minimalias garantijas vykstant netarptautiniam ginkluotam konfliktui, jau buvo tapęs tarptautinės paprotinės teisės dalimi, jis ir buvo įtrauktas į tribunolo jurisdikciją⁴¹. Dar daugiau, tribunolo statuto 3 straipsnis, numatantis karo nusikaltimus, kurie yra tapę paprotinės teisės dalimi, yra taikomas neatsižvelgiant į ginkluoto konflikto pobūdį – t.y. nesvarbu ar konfliktas tarptautinis, ar netarptautinis. Vėlgi tribunolo argumentacija šiuo klausimu buvo tokia, kad sąvoka „karo įstatymai ir papročiai“ nėra taikoma tik tarptautiniuose ginkluotuose konfliktuose, bet apima ir netarptautinius ginkluotus konfliktus, nors iki tol tokia nuostata niekur nebuvo išsakyta. Vykstant Niurnbergo procesui, net nekilo klausimas apie karo įstatymų ir papročių taikymą vidaus ginkluotiems konfliktams.

Palyginti su Niurnbergo bei Tokijo tribunolų įstatais, nauja tribunolo buvusiai Jugoslavijai statute yra tai, kad jis numato baudžiamąją atsakomybę ir kariniam vadui: ta aplinkybė, kad nusikaltimą padarė pavaldus asmuo, neatleidžia vado nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis žinojo ar turėjo žinoti, kad pavaldus asmuo ketina padaryti ar padarė nusikaltimą, ir nesiėmė būtinų ir pagrįstų priemonių užkirsti kelią tokio nusikaltimo padarymui arba nubausti kaltininką dėl padaryto nusikaltimo. Kalbant apie karinio vado baudžiamąją atsakomybę, galima pasakyti, kad tokiam vadui gali iškilti dvejojo pobūdžio atsakomybė: pirma, už aktyvius vado veiksmus (kartais vadinama „tiesiogine“ atsakomybe) arba už neteisėtą neveikimą („netiesioginė“ vado atsakomybė). Taigi vadas gali būti atsakingas ne tik už įsakymų davimą, kurstymą savo pavaldinių daryti nusikaltimus ar planavimą tokių nusikaltimų, bet taip pat ir už nesiėmimą atitinkamų priemonių užkirsti kelią neteisėtiems jo pavaldinių veiksams ar juos suvaldyti⁴². Ši dviguba vado atsakomybė turi būti atskirta: už aktyvius veiksmus baudžiama pagal bendrą bendrininkų atsakomybės principą, tuo tarpu už neteisėtą neveikimą atsakomybė gali atsirasti tik tuomet, kai egzistuoja teisinė pareiga elgtis tam tikru būdu. 1 papildomo protokolo 87 straipsnis numato tiesioginę pareigą vadovui imtis visų įmanomų priemonių užkertant kelią pavaldinių pažeidimų darymui ar tų pažeidimų pašalinimui. Vado atsakomybei iškilti būtinos sąlygos:

- i. turi egzistuoti tarp vado ir jo pavaldinio pavaldumo santykiai – vadas turi turėti efektyvią kontrolę prieš asmenis, darančius humanitarinės teisės pažeidimus, taip

⁴¹ Plačiau bendrajame Ženevos konvencijų 3 straipsnyje numatytos veikos bus analizuojamos nagrinėjant Ruandos tribunolo statuto nuostatas.

⁴² Analizuojant temą apie karinių vadų atsakomybę remiamasi 1998-11-16 byla Prosecutor v. Z. Delalic et al. 333-395 pastraipomis. < <http://www.un.org/icty/celebici/trialc2/judgement/index.htm> > [žiūrėta 2007-02-25].

pat vado atsakomybės doktrina gali būti pritaikyta ir civiliams asmenims, jeigu tik jie turi tam tikrą kontrolės laipsnį, panašų į karinių vadų, prieš savo pavaldinius. Atsakomybė gali iškilti tiek *de jure*, tiek *de facto* kariniams vadams;

- ii. vadas žino ar turi žinoti, kad yra daromas ar jau padarytas nusikaltimas – pagal tribunolo buvusiai Jugoslavijai statuto 7 straipsnio 3 dalį vadas gali būti traukiamas atsakomybėn tik tuo atveju, jeigu jis žinojo ar turėjo žinoti apie daromus ar jau padarytus nusikaltimus. Žinojimas gali pasireikšti faktiniu žinojimu turint tiesioginių įrodymų, kad pavaldiniai daro nusikaltimus arba gaunant tam tikros informacijos, kad tokie nusikaltimai gali būti daromi ar padaryti. Vertinant aplinkybę apie vado žinojimą, galima atsižvelgti į: daromų nusikaltimų skaičių, jų apimtį, į tai, kiek laiko truko nusikaltimų darymas, į geografinę vietovę ir daromų nusikaltimų paplitimą, į tai, kiek vadų ir pavaldinių buvo įtraukta bei kita. Atsakomybėn už „turėjimą žinoti“ vadas bus traukiamas tuomet, kai tam tikra specifinė informacija vadui bus faktiškai pasiekama ir iš jos bus galima suprasti, kad daromi pažeidimai. Informacijai esant neaiškiai ar dviprasmiškai, vadas turėtų atlikti papildomus tyrimus siekiant išsiaiškinti, ar nusikaltimai tikrai buvo atlikti;
- iii. vadas nesiiima būtinų ir pagrįstų priemonių užkirsti kelią nusikaltimo darymui ar nubausti asmenis dėl padaryto nusikaltimo – vadas turi turėti galimybę imtis tokių priemonių ir tos priemonės turi būti jam prieinamos.

Taip pat svarbu pažymėti ir tai, kad tribunolo buvusiai Jugoslavijai jurisdikcija yra ribota teritorijos ir laiko atžvilgiu – jo jurisdikcija galioja tik buvusios Jugoslavijos teritorijoje ir tik nuo 1991 metų. Šis tribunolas turi pirmumą prieš nacionalinius teismus ir bet kurioje stadijoje gali perimti bylą iš nacionalinio teismo savo žinion. Tribunolas turi teisę teisti bet kurį asmenį, įvykdžiusį karo nusikaltimą buvusios Jugoslavijos teritorijoje, tuo tarpu Niurnbergo tribunolo įstatuose numatyta ribota asmenų grupė, kurie gali būti teisiami – asmenys, kurie veikė Ašies valstybių naudai. Vėlgi didesnis pranašumas šiuo atžvilgiu tenka tribunolui buvusiai Jugoslavijai.

Taip kalbant apie nusikaltimus žmoniškumui, buvo minėta, kad Niurnbergo tribunolo įstatuose jie nebuvo laikomi savarankiška nusikaltimų grupe, o labiau buvo traktuojami kaip karinių nusikaltimų atšaka. Tuo tarpu tribunolo buvusiai Jugoslavijai statute šie nusikaltimai jau išskiriami kaip savarankiška grupė, tačiau išlieka reikalavimas, kad šie nusikaltimai gali būti padaromi tik vykstant tarptautiniam ar netarptautiniam ginkluotam konfliktui.

Tribunolas buvusiai Jugoslavijai, vadovaudamasis Niurnbergo tribunolo pasiekimais, pažengė toliau ir įtvirtino naujus Tribunolo Ruandai ir Tarptautinio Baudžiamojo Teismo

standartus. Tribunolas buvusiai Jugoslavijai laikomas pažangesniu ir dėl toliau nurodytų priežasčių: jį įsteigė Jungtinės Tautos, o ne valstybės nugalėtojos ar konflikto šalys, jo teisėjai taip pat buvo iš įvairių Jungtinių Tautų šalių narių, – tai padėjo garantuoti teismo objektyvumą⁴³.

Svarbesni Tribunolo buvusiai Jugoslavijai pasiekimai:

1) išaiškinta, kaip turi būti taikomos 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų nuostatos;

2) išplėta karinio vado atsakomybės doktrina⁴⁴.

1994 metų gruodžio 18 dieną JT Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją Nr. 955, kuria vadovaujantis buvo įsteigtas tribunolas Ruandai. Tribunolo Ruandai statute apibrėžta ribota tribunolo jurisdikcija – teisti asmenis už genocidą ir kitus sunkius tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, įvykdytus Ruandos teritorijoje, arba Ruandos piliečius, atsakingus už genocidą ir tokius pat pažeidimus, padarytus kaimyninėse šalyse, nuo 1994 m. sausio 1 dienos iki 1994 m. gruodžio 31 d.

Kadangi Ruandoje vykęs ginkluotas konfliktas buvo netarptautinio pobūdžio (netarptautinis ginkluotas konfliktas pagal tarptautinę teisę apibrėžiamas kaip ginkluotas konfliktas, vykstantis kokios nors valstybės teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių, kai jos, pakludamos atsakingai vadovybei, vykdo tokią jos teritorijos dalies kontrolę, kuri leidžia joms įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti humanitarinės teisės normas), tai tribunolo statute numatytų karo nusikaltimų sąrašas lyginant su tribunolo buvusiai Jugoslavijai statutu yra žymiai siauresnis ir apsiriboja tik bendro 1949 m. Ženevos konvencijų 3 straipsnio bei 1949 m. Ženevos konvencijų papildomo protokolo dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (toliau 2 papildomas protokolas arba 2 PP) pažeidimais. Tribunolo buvusiai Jugoslavijai Apeliaciniai Rūmai konstatavo, kad į šio tribunolo jurisdikciją įeina ir 3 bendras 1949 m. Ženevos konvencijų straipsnis, tačiau dėl 2 papildomo protokolo nebuvo pasisakyta. Tuo tarpu Ruandos tribunolas konstatavo, kad nors visas 2 papildomas protokolas nėra tapęs paprotiniu, tačiau jo 4 straipsnis, liečiantis pagrindines garantijas bei patvirtinantis ir papildantis bendrąjį 3 Ženevos konvencijų straipsnį, yra tapęs paprotinės teisės dalimi⁴⁵.

⁴³ Abraitienė, B. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 3-4(45- 46), p.106

⁴⁴ Abraitienė, B. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 3-4(45- 46), p.106

⁴⁵ Prosecutor v. A. Musema. 2001-11-16 Appeals Chamber judgement. ICTR-96-13-A.

<<http://69.94.11.53/ENGLISH/cases/Musema/judgement/Arret/index.htm>> [žiūrėta 2007-02-26]

Numatytas pavyzdinis pažeidimų sąrašas, kuris gali būti padaromas prieš asmenis, aktyviai nedalyvaujančius karo veiksmuose, įskaitant ir ginkluotųjų pajėgų narius, sudėjusius ginklus, taip pat tapusius *hors de combat* dėl ligos, sužeidimų, sulaikymo arba kokios nors kitos priežasties:

- i. kėsینimasis į gyvybę, sveikatą ir fizinę ar psichinę asmens gerovę, ypač nužudymas, taip pat žiaurus elgesys – kankinimas, luošinimas ar bet kokios kūno bausmės;
- ii. kolektyvinės bausmės – draudžiamas asmenis bausti kolektyviai, pagal 2 papildomo protokolo 6 straipsnio 2 dalies b punktą nė vienas asmuo negali būti nubaustas už nusikaltimą kitaip, kaip asmeninės baudžiamosios atsakomybės pagrindu;
- iii. įkaitų ėmimas – pagrobimas, sulaikymas ar kitoks laikymas asmenų įkaitais grasinant nužudyti, sužaloti ar tęsti įkalinimą, siekiant priversti valstybę, tarptautinę organizaciją, asmenį ar asmenų grupę elgtis tam tikru būdu ar susilaikyti nuo veikimo⁴⁶;
- iv. teroristiniai aktai – smurto veiksmai, tyčia nukreipti į civilius gyventojus ar pavienius civilius turint tikslą paskleisti terorą, baimę tarp civilių gyventojų⁴⁷;
- v. pasityčiojimas iš žmogaus orumo, ypač įžeidžiamas ir žeminamas elgesys, išžaginimas, priverstinė prostitucija ir bet koks nepadorus kėsینimasis;
- vi. plėšimas – neteisėtas svetimo turto pasisavinimas. Draudžiama plėšti ne tik privačią nuosavybę, bet taip pat ir valstybinę;
- vii. nuteisimas ir vykdymas bausmių be prieš tai teisėto teismo paskelbto nuosprendžio, suteikiant visas teismines garantijas, kurias pripažįsta kaip būtinas civilizuotos tautos – 2 PP numatytos minimalios garantijos teisiama jam – nuosprendis priimamas ir bausmė asmeniui vykdoma tik jei tai padaryta teismo, suteikiančio pagrindines nepriklausomumo ir nešališkumo garantijas, teisiama jis turi būti informuotas apie jam pateiktus kaltinimus, nė vienas negali būti nubaustas už veiksmus, kurie darymo metu nebuvo nusikalstami, kiekvienas turi teisę dalyvauti teismo procese, negalima versti duoti parodymus prieš save bei kita. Pažeidimas nustatytų reikalavimų būtent ir sudarys šio nusikaltimo sudėtį;
- viii. grasinimas atlikti bet kurį iš minėtų veiksmų.

Atkreiptinas dėmesys kad numatytos veikos praktiškai atitinka jau minėtus karo nusikaltimus, tik esminis dalykas yra tas, kad šie karo nusikaltimai gali būti padaromi netarptautinio ginkluoto konflikto metu.

⁴⁶ Elements of crimes. War crime of taking hostages.

<http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf > [žiūrėta 2007-02-25]

⁴⁷ Werle, G. Principles of International Criminal Law. T.M.C. Asser Press, 2005. p. 344.

Baudžiamoji vado, asmens vykdžiusio įsakymą, ar asmens, einančio oficialias pareigas, atsakomybė statute numatyta taip pat kaip ir Niurnbergo tribunolo įstatuose bei tribunolo buvusiai Jugoslavijai statute.

Ruandos tribunolo jurisdikcija ribota laiko atžvilgiu – nuo 1994 m. sausio 1 dienos iki tų pačių metų gruodžio 31 dienos, taip pat teritorijos ir asmenų. Tačiau skirtingai nei tribunolo buvusiai Jugoslavijai atveju, baudžiami visi asmenys įvykdę karo nusikaltimus Ruandos teritorijoje bei Ruandos piliečiai, įvykdę nusikaltimus kaimyninėse valstybėse. Taip pat kaip ir tribunolas buvusiai Jugoslavijai, Ruandos tribunolas turi pirmenybę prieš nacionalinius teismus.

Jungtinės Tautos, įsteigdamos Ruandos tribunolą, įtvirtino du svarbius precedentus: pirma, JT pripažino, kad tarptautinės teisės pažeidimai vykstant etniniams vidaus konfliktams gali kelti grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, todėl Ruandos tribunolui suteikusios įgaliojimus persekioti ir teisti pažeidėjus, patvirtino Saugumo Tarybos galią ir ateityje veikti tokiu būdu. Antra, pripažino, kad tarptautinis rimtų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų (1949 m. Ženevos konvencijų 3 straipsnio ir 1977 m. antro papildomo protokolo) kriminalizavimas taikytinas ir ginkluotiems vidaus konfliktams⁴⁸.

II. Karo nusikaltimų reglamentavimas Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statute

1998 m. liepos 17 dieną Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įsteigimui, buvo priimtas Romos statutas, įsigaliojęs 2002 metų liepos 1 dieną. Tai kol kas vėliausias tarptautinis dokumentas, reglamentuojantis karo nusikaltimus.

Romos statutu buvo įkurtas Teismas – nuolatos veikiantis organas, įgaliotas vykdyti jurisdikciją asmenims, atsakingiems už pačius rimčiausius tarptautinės bendrijos susirūpinimą keliančius nusikaltimus. Teismas iš esmės skiriasi nuo 1945-1946 metais įsteigtų Niurnbergo ir Tokijo tribunolų bei 1993-1994 metų *ad hoc* tribunolų buvusiai Jugoslavijai ir Ruandai. Skiriasi Teismo ir tribunolų organai, statutų struktūros bei patvirtinimo formos, bet esminis skirtumas yra tas, kad Teismas yra nuolat veikiantis organas, ankstesnių tribunolų jurisdikcija buvo apribota laiko, teritorijos ir netgi asmenų atžvilgiu. Tai, kad Teismas yra nuolat veikiantis organas, sudaro prielaidas efektyviau spręsti iki tol kildavusias problemas *ad hoc* tribunolams – pavyzdžiui, „selektyvaus

⁴⁸ Abraitienė, B. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo. Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 3-4 (45- 46), p.107

teisingumo“ įgyvendinimo problemą (selektyvumas pasireiškia tuo, kad sprendžiami ne visi ginkluoti konfliktai, o tik kai kurie). Taip pat Teismo įsteigimas sutarties pagrindu (už Teismo statutą balsavo 120 valstybių, 7 valstybės buvo prieš ir 21 susilaikė)⁴⁹ pašalina bet kokias abejones dėl teismo tinkamo teisinio pagrindo pagal tarptautinę teisę. Kita vertus, praktinis trūkumas yra tas, kad Teismo jurisdikcija apribota tik tomis valstybėmis, kurios nusprendė tapti statuto šalimis. Taip pat valstybės, prieš priimdamos Romos statutą, svarstydamos dėl teismo jurisdikcijos nagrinėjo klausimą ar valstybės sutikimas tapti Romos statuto šalimi yra kartu ir Teismo jurisdikcijos pripažinimo aktas. Statuto 12 straipsnyje numatyta, kad valstybė, tapusi Statuto šalimi, automatiškai pripažįsta Teismo jurisdikciją. Šią nuostatą rėmė dauguma valstybių, tačiau JAV, Kinijos, Rusijos Federacijos, Japonijos delegacijos laikėsi nuostatos, kad Teismo jurisdikcija turėtų būti pripažįstama atskiru aktu. Tačiau vis dėl buvo priimta nuostata, kad jurisdikcija automatiškai pripažįstama ratifikuojant Romos statutą.

Įkuriant *ad hoc* tribunolus buvusiai Jugoslavijai ir Ruandai, šių tribunolų jurisdikcijai buvo suteikta pirmenybė prieš nacionalinius teismus, tuo tarpu Romos statute yra įtvirtintas Teismo jurisdikcijos „papildomumo“ principas, nustatantis, kad Teismas nagrinėja bylą tik tuo atveju, kai nacionaliniai valstybių organai nenori ar nesugeba vykdyti baudžiamojo persekiojimo už nusikaltimus, esančius Teismo jurisdikcijoje. Šis principas reiškia tai, kad jei valstybė teisia asmenis už karo nusikaltimų padarymą, tai Teismas negali perimti baudžiamojo persekiojimo tų asmenų atžvilgiu ir juos teisti. Šis principas apima ir tuos atvejus, kai valstybė ištyrė bylą ir nusprendė susijusio asmens netraukti baudžiamojon atsakomybėn. Tokio principo įtvirtinimas iš vienos pusės vertintinas kaip teigiamas dalykas, nes valstybės turi tinkamesnes sąlygas nubausti asmenis: renkant įrodymus, suimant asmenis ir kitais atžvilgiais, tačiau iš kitos pusės, valstybių nenoras teisti savo piliečių ir jų saugojimas nuo Teismo jurisdikcijos gali kelti rimtų sunkumų įgyvendinant tarptautinį teisingumą ir traukiant kaltus asmenis baudžiamojon atsakomybėn pagal Romos statutą.

Teismas vykdo jurisdikciją tik tų nusikaltimų atžvilgiu, kurie buvo įvykdyti po Romos statuto įsigaliojimo dienos (Romos statuto 11 str.). Vėlgi egzistuoja tam tikras trūkumas – valstybė, tapdama Statuto šalimi, gali pareikšti, kad 7 metus po šio statuto įsigaliojimo toje valstybėje ji nepripažįsta Teismo jurisdikcijos karo nusikaltimams, jei jos piliečiai yra įtariami padarius nusikaltimą arba nusikaltimas padarytas jos teritorijoje (Romos statuto 124 str.). Tai dar vienas, nors ir laikinas, ribojimas Teismui vykdyti savo jurisdikciją ir įgyvendinti tarptautinį teisingumą.

⁴⁹ Jusys, O; Paulauskas, R; Švedas, G. Tarptautinis baudžiamasis teismas. Teisės problemos, 1999, nr.4, p. 71

Karo nusikaltimų sąrašas yra pateikiamas 8 Romos statuto straipsnyje. Šis sąrašas yra baigtinis. Iki tol buvusių visų tribunolų įstatuose ir statutuose buvo nuorodos, kad pateiktų karo nusikaltimų sąrašai jokių būdu nėra baigtiniai ir tai buvo labai svarbios ir reikšmingos nuostatos. Taisyklės ir papročiai, reglamentuojantys karo vedimo tvarką buvo pradėti kurti labai seniai ir tas kūrimo procesas yra nenutrūkstamas, valstybių kariavimo praktikoje išskyla vis naujos taisyklės, ribojančios kariaujančių šalių savivalę. Priimamos įvairios tarptautinės sutartys, kurios draudžia tam tikrus kariavimo būdus ar metodus. Ilgainiui, valstybių praktikoje atsiranda vis naujų taisyklių, kurios tampa paprotinės teisės dalimi. Tuo tarpu įtvirtinimas Romos statute baigtinio karo nusikaltimų sąrašo vertintinas neigiamai, nes tarptautinėje paprotinėje teisėje jau yra⁵⁰ ir gali atsirasti nauji karo nusikaltimai, kurie nepateks į Teismo jurisdikciją ir taip bus apribotas tarptautinio teisingumo vykdymas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad 8 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad teismo jurisdikcijai priklauso karo nusikaltimai, ypač jei jie yra kokio nors plano ar politikos dalis ar plataus tokių nusikaltimų masto dalis. Ši nuostata priartina karo nusikaltimus prie genocido ir nusikaltimų žmoniškumui, kai yra reikalaujama tam tikro nusikaltimų masto, masiškumo. Šia nuostata buvo pasiektas kompromisas tarp vienos šalių pozicijos už baudimą už įvykdytus nusikaltimus tik esant tam tikram nusikaltimų mastui ir tarp kitos, kuri reikalavo, kad nebūtų jokių ribojimų teismo jurisdikcijai⁵¹.

Numatytus karo nusikaltimus galima suskirstyti į dvi grupes, pagal tų nusikaltimų padarymo laiką: t.y., nusikaltimai padaryti tarptautinio ginkluoto konflikto metu (8str. 2d. a ir b punktai) bei nusikaltimai, padaryti netarptautinio ginkluoto konflikto metu (8 str. 2 d. c ir e punktai). Tokia 8 straipsnio struktūra, vėlgi, kai kurių autorių nuomone⁵² nėra visiškai priimtina, nes ginkluotų konfliktų teisės taikymo ribos tarp tarptautinių ginkluotų konfliktų ir netarptautinių nyksta, vis didesnis kariavimo priemonių, būdų ir metodų reglamentavimas atsiranda ir vykstant vidaus ginkluotiems konfliktams, todėl toks ryškus skyrimas 8 straipsnio į dvi dalis netenka prasmės.

Apie tarptautinio, netarptautinio ir apskritai pačio ginkluoto konflikto sąvokas buvo kalbėta analizuojant tribunolo buvusiai Jugoslavijai ir Ruandos tribunolo statutus, tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad turi būti nustatytas ryšys tarp kaltininko daromos veikos ir ginkluoto konflikto. Romos statutą papildančiame dokumente „Nusikaltimų elementai“⁵³

⁵⁰ Pvz., nepateisinamas delsimas repatrijuoti karo belaisvius ar civilius pagal tarptautinę paprotinę teisę laikomas karo nusikaltimu, tačiau ši nusikalstama veika į Romos statutą nebuvo įtraukta.

⁵¹ Schabas, W. A. An introduction to the International Criminal Court. Second edition. 2004 m, p. 56

⁵² Werle, G. Principles of International Criminal Law. T.M.C. Asser Press. 2005, p. 286

⁵³ Elements of crimes. < http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf > [žiūrėta 2007-02-26]

numatyta, kad norint patraukti asmenį atsakomybėn už karo nusikaltimų padarymą nėra reikalaujama, kad kaltininkas žinotų, jog egzistuoja tarptautinis ar netarptautinis ginkluotas konfliktas, pakanka to, kad jis suvoktų, jog vyksta ginkluotas konfliktas, ir kad jo veika yra būtent susijusi su tuo konfliktu, t.y. turi būti nustatytas ryšys tarp kaltininko veikos ir vykusio ginkluoto konflikto – ginkluotas konfliktas turi suvaidinti lemiamą vaidmenį kaltininko sprendime atlikti nusikaltimą.

8 straipsnio 2 d. numatytų karo nusikaltimų objektu yra visuotinai priimta kariavimo tvarka bei visuotinai pripažinta elgesio su karo belaisviais, civiliais ar kitais saugomais asmenimis tvarka. Konkrečios sudėtyys gali turėti ir papildomus objektus (pvz., žmogaus gyvybę, nuosavybę, asmens sveikatą bei kita).

Bendriausia prasme numatytos veikos gali būti padaromos prieš asmenis ar turtą, saugomus pagal atitinkamas 1949 m. Ženevos konvencijų nuostatas: prieš civilius, karo belaisvius, sužeistuosius ir ligonius, asmenis, patyrusius laivo sudužimą, taip pat prieš asmenis, aktyviai nedalyvaujančius karo veiksmuose, tarp jų sudėjusius ginklus karius bei asmenis, išėjusius iš rikiuotės (*hors de combat*) dėl ligos, sužeidimo, sulaikymo ar kitokių priežasčių ir kt. Kaip saugomą turtą galima būtų paminėti medicinos dalinių pastatus, turtą, sanitarinius lėktuvus ir traukinius, laivus-ligonines ir kt.

Būtinuoju numatytų veikų požymiu yra laikas: kaip jau minėta dalis karo nusikaltimų gali būti padaromi tarptautinio ginkluoto konflikto metu, dalis netarptautinio ginkluoto konflikto metu.

Kadangi veikos, numatytos 8 straipsnio 2 dalies a punkte, jau buvo analizuojamos nagrinėjant karo nusikaltimus, numatytus tribunolo buvusiai Jugoslavijai statute, tai dar sykį jos nebus aptartos.

Karo nusikaltimais (8 str. 2 d. b punktas) pripažįstami ir kiti rimti tarptautinės teisės nustatytų tarptautinių ginkluotų konfliktų įstatymų ir papročių pažeidimai.

Daugumos šiame punkte pateiktų nusikalstamų veikų šaknys yra minimos 1907 m. Hagos konvencijoje dėl sausumoje vykstančio karo papročių ir įstatymų gerbimo. Šią konvenciją „modernizavo“ bei dalį veikų inkorporavo 1977 m. 1 papildomas protokolais⁵⁴.

8str. 2d. b punkte numatyti nusikaltimai gali būti klasifikuojami įvairiai. Vieni autoriai⁵⁵ siūlo tokį klasifikavimą: 1) karo nusikaltimai prieš asmenis; 2) karo nusikaltimai prieš nuosavybę ir kitas teises; 3) draudžiamų kariavimo metodų naudojimas; 4) draudžiamų kariavimo priemonių naudojimas; 5) karo nusikaltimai prieš humanitarines

⁵⁴ Jusys, O; Paulauskas, R; Švedas, G. Tarptautinis baudžiamasis teismas. Teisės problemos, 1999, nr.4, p. 83

⁵⁵ Werle, G. Principles of International Criminal Law. T.M.C. Asser Press. 2005

operacijas. Pagal kitą klasifikavimą⁵⁶ karo nusikaltimai gali būti suskirstyti į: 1) karo nusikaltimus prieš asmenis, tiesiogiai nedalyvaujančius arba nebedalyvaujančius karo veiksmuose; 2) naudojimą uždraustų kariavimo priemonių ir metodų; 3) nusikaltimus prieš ypač saugomus asmenis ir objektus bei 4) neteisėtą naudojimą saugomų ženklų ir emblemų. Kadangi esminių skirtumų tarp minėtų klasifikacijų nėra, tai pagal antrąjį pateiktą nusikaltimų klasifikavimą ir bus nagrinėjami b punkte numatyti nusikaltimai.

Prie karo nusikaltimų prieš asmenis, nedalyvaujančius arba nebedalyvaujančius karo veiksmuose, galima būtų priskirti tokias veikas: 1) tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvaujančių visų arba pavienių civilių tyčinis užpuldinėjimas – vykstant ginkluotiems konfliktams, galioja taisyklė, kad konflikto šalys visuomet turi skirti civilius gyventojus ir kombatantus, todėl atitinkamų veiksmų galima imtis tik prieš kombatantus, o civiliams gyventojams turi būti užtikrinta pagarba ir apsauga, todėl šio nusikaltimo sudėtį sudarys tyčinis civilių užpuldinėjimas – naudojimas prievartos veiksmy jų atžvilgiu nepaisant to, ar yra puolama ar ginamasi;

2) tiesioginis ar netiesioginis okupavusios valstybės civilių gyventojų dalies perkėlimas į jos okupuotą teritoriją arba okupuotos teritorijos visų gyventojų ar jų dalies deportacija arba perkėlimas toje teritorijoje ar už tos teritorijos ribų – šis nusikaltimas jau buvo analizuojamas kalbant apie tribunolo buvusiai Jugoslavijai statutą, esminis skirtumas tarp paminėtų veikų yra tas, kad būtent šioje nusikaltimo sudėtyje yra numatytas papildomas požymis – „netiesioginis“ perkėlimas ar deportacija. Netiesioginis perkėlimas ar deportacija gali pasireikšti valdžios finansiniu skatinimu, mokesčių mažinimu okupuotoje ar kitoje teritorijoje arba kitokiomis privilegijomis, dėl kurių asmenys gali apsispręsti pakeisti gyvenamąją vietą. Todėl lyginant šią nusikaltimo sudėtį su tribunolo buvusiai Jugoslavijai statute numatyta sudėtimi bei su Romos statuto 8 str. 2 dalies a punkte numatyta sudėtimi, galima daryti išvadą, kad ši nusikaltimo sudėtis yra platesnė ir apima visus galimus perkėlimo ar deportacijos atvejus;

3) pareiškimas, kad priešiškos šalies piliečių teisės ir ieškiniai yra panaikinami, laikinai sustabdomi ar nepriimtini teisme – iš vienos pusės šiuo nusikaltimu yra siekiama garantuoti, kad okupuotų teritorijų teismų veikla nebūtų sustabdyta, tačiau iš kitos pusės, okupuojanti valstybė turi teisę administruoti okupuotą teritoriją, tame tarpe ir turėti savo teismus, todėl sustabdžius okupuotos teritorijos teismų veiklą, ieškinių pateikimas priešiškos valstybės teismams nesudarys šio nusikaltimo sudėties⁵⁷ ;

⁵⁶ Cassese, A. *International Criminal Law*. Oxford university Press. 2003, p. 55-57

⁵⁷ Werle, G. *Principles of International Criminal Law*. T.M.C. Asser Press. 2005, p. 340.

4) priešiškos šalies piliečių vertimas dalyvauti karo veiksmuose prieš savo šalį, net jei jie prieš prasidedant karui tarnavo kariaujančios pusės karinėse pajėgose – vertimas grasinant vieno ar daugiau asmenų dalyvauti karo veiksmuose prieš savo šalį ar jos ginkluotąsias pajėgas⁵⁸;

5) pasikėsinimas į asmens orumą, ypač įžeidžiantis ir žeminantis elgesys – veiksmai, kuriais tiesiogiai sukeliama žala asmenų fizinei ir psichinei gerovei, turint tikslą pažeminti ar išjuokti ar netgi priversti asmenį atlikti žeminančius veiksmus⁵⁹;

6) išžaginimas, įtraukimas į seksualinę vergovę, privertimas užsiimti prostitucija, priverstinis apvaisinimas, kaip apibrėžta 7 straipsnio 2 dalies f punkte, priverstinė sterilizacija ir bet kokie kiti seksualinės prievartos būdai, laikomi sunkiais Ženevos konvencijų pažeidimais: išžaginimas – pasikėsinimas į aukos kūną, atliekant veiksmą, kurio rezultatas buvo lyties organo, bet kokio kito daikto arba bet kurios kūno dalies įvedimas, nors ir nežymus, į bet kurią nukentėjusiojo arba vykdytojo kūno vietą arba analinę ar genitalinę aukos angą. Pasikėsinimas turi būti prievartinis – atliktas jėga, grasinant jėga, arba panaudojus psichologinę prievartą, piktnaudžiaujant valdžia prieš šį asmenį ar kitą asmenį, arba panaudojant prievartos sąlygų aplinką, arba pasikėsinimas buvo įvykdytas prieš asmenį, negalintį duoti sutikimo, rodančio jo tikrą valią⁶⁰. Sąvoka „įvedimas“ turi būti suprantama plačiai ir šio nusikaltimo nukentėjusiais gali būti abiejų lyčių asmenys; įtraukimas į seksualinę vergovę – įgyvendinimas nuosavybės teisių į vieną ar daugiau asmenų – pirkimas, pardavimas, skolinimas tokių asmenų arba bet koks kitas jų laisvės suvaržymas. Minėti veiksmai turi būti seksualinio pobūdžio; privertimas užsiimti prostitucija – privertimas jėga užsiimti seksualinio pobūdžio veiksmais ar grasinant jėga, arba panaudojus psichologinę prievartą, piktnaudžiaujant valdžia prieš šį asmenį ar kitą asmenį, arba panaudojant prievartos sąlygų aplinką, arba pasinaudojant asmeniu, negalintį duoti sutikimo, rodančio jo tikrą valią, siekiant ar tikintis gauti piniginę ar kitokią naudą už tokio pobūdžio veiksmus⁶¹; priverstinis apvaisinimas – „Nusikaltimų elementuose“⁶² numatyta, kad ši nusikalstama veika pasireiškia priverstiniu moterų įkalinimu ir apvaisinimu turint tikslą įtakoti tam tikros žmonių grupės etninę sudėtį ar kitaip pažeisti tarptautinę teisę; priverstinė sterilizacija – galimybės būti biologiškai

⁵⁸ Elements of crimes. Article 8 (2) (b) (xv) War crime of compelling participation in military operations
< http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf > [žiūrėta 2007-03-06]

⁵⁹ 1 PP 75 straipsnio komentaras < <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750096?OpenDocument> > [žiūrėta 2007-03-06]

⁶⁰ Elements of crimes. War crime of rape.

< http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf > [žiūrėta 2007-03-06]

⁶¹ Elements of crimes. War crime of enforced prostitution.

< http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf > [žiūrėta 2007-03-06]

⁶² Elements of crimes. War crime of forced pregnancy.

< http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf > [žiūrėta 2007-03-06]

reproduktyviam atėmimas iš vieno ar daugiau asmenų. Ši veika neturi būti pateisinama medicinine būtinybe ir neapima gimstamumo kontrolės priemonių, kurios turi tik laikiną poveikį; kiti seksualinės prievartos būdai – atlikimas seksualinio pobūdžio veiksmų prieš vieną ar daugiau asmenų arba vertimas jėga tokių asmenų dalyvauti seksualinio pobūdžio veikose arba grasinant jėga, arba panaudojus psichologinę prievartą, piktnaudžiaujant valdžia prieš šį asmenį ar kitą asmenį, arba panaudojant prievartos sąlygų aplinką, arba pasinaudojant asmeniu, negalinčiu duoti sutikimo, rodančio jo tikrą valią⁶³. Šio nusikaltimo pavojingumas turi būti panašus į Ženevos konvencijų sunkius pažeidimus. Nors jau vykstant Jugoslavijos ginkluotam konfliktui, seksualiniai nusikaltimai buvo naudojami kaip kariavimo priemonė, tačiau tik priėmus Romos statutą, seksualiniai nusikaltimai buvo išskirti kaip savarankiška karo nusikaltimų grupė, iki tol tokie nusikaltimai buvo priskiriami prie nusikaltimų žmogaus orumui;

6) jaunesnių nei 15 metų vaikų ėmimas arba verbavimas į nacionalines ginkluotąsias pajėgas arba jų panaudojimas, kad jie aktyviai dalyvautų karo veiksmuose – 1 PP 77 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad konflikto šalys turi imtis visų įmanomų priemonių, kad vaikai, neturintys 15 metų, tiesiogiai nedalyvautų karo veiksmuose ir ypač turi susilaikyti nuo vaikų verbavimo į savo ginkluotąsias pajėgas. 1989 m. Vaiko teisių konvencija⁶⁴ taip pat numato valstybėms pareigą imtis visų priemonių, kad tokie vaikai tiesiogiai nedalyvautų karo veiksmuose ir nebūtų šaukiami į ginkluotąsias pajėgas. Vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose⁶⁵ šią amžiaus ribą pakėlė iki 18 metų. Kadangi 2000 m. protokolas dar nėra tapęs tarptautinės paprotinės teisės dalimi, tai ir Romos statute nustatyta amžiaus riba remiasi 1989 Vaiko teisių konvencija, kaip paprotine teise. Draudžiamas yra ne tik verbavimas vaikų, bet taip pat ir ėmimas savanoriškumo pagrindu. Aktyvus dalyvavimas gali pasireikšti tiesioginiu dalyvavimu karo veiksmuose ar dalyvavimu kitoje karinėje veikloje, kuri artimai susijusi su karo veiksmis, pavyzdžiui, būvimas masalu ar kurjeriu kariniuose kontrolės postuose⁶⁶.

Naudojimas uždraustų kariavimo metodų ir priemonių – kita rūšis karo nusikaltimų, numatytų Romos statuto 8 straipsnio 2 dalies b punkte. Prie šios grupės priskiriami tokie nusikaltimai: 1) civilinių objektų tyčinis užpuodinėjimas – ginkluoto konflikto šalys turi skirti ne tik civilius gyventojus nuo kombatantų, bet ir civilinius objektus nuo karinių. Civiliniai objektai neturi tapti puolimų ar represalijų objektais. Kariniais objektais laikomi

⁶³ Elements of crimes. War crime of sexual violence.

<http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf> [žiūrėta 2007-03-06]

⁶⁴ Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.

⁶⁵ Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5734.

⁶⁶ Werle, G. Principles of International Criminal Law. T.M.C. Asser Press. 2005, p. 333

tokie, kurie dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksmams ir kurių visiškas ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas tuometinėmis aplinkybėmis suteikia aiškų karinį pranašumą (1PP 52 str.). Sprendžiant dėl objekto priskyrimo civiliniam ar kariniam iškyta sunkumu, nes dėl savo pobūdžio kai kurie objektai gali būti vertinami ir kaip kariniai, ir kaip civiliniai: pvz., tiltai ar jėgainės. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju turi būti nustatinėjama, ar objektas gali būti priskiriamas prie karinių objektų. Šio nusikaltimo sudėtį sudarys tyčiniai prievartos veiksmai prieš civilinius objektus;

2) karo ataka, kai yra žinoma, kad tokia ataka taps atsitiktinės civilių žūties ar suluošinio priežastimi, padarys žalą civiliniams objektams, ilgalaikę ir didelę žalą gamtinei aplinkai, aiškiai didesnę nei ta, kurios reikia siekiant konkretaus ir tiesioginio laukiamo karinio pranašumo – šiuo atveju vyksta karinių objektų ataka, tačiau yra žinoma, kad tokia ataka gali tapti civilių žūties ar suluošinio priežastimi ar padaryti žalą civiliams objektams. Į šio nusikaltimo sudėtį įeina ir ataka, kuri padarys ilgalaikę, didelę žalą gamtinei aplinkai. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Romos statuto 8 str. 2d iv punktas nėra tinkamai išverstas į lietuvių kalbą. Remiantis angliškuoju teksto variantu⁶⁷, žala aplinkai gali būti „*widespread, long-term and severe damage*“, kur lietuviškas atitikmuo būtų – plačiai paplitusi, ilgalaikė ir didelė žala. Taigi nėra įtrauktas vienas iš požymių – plačiai paplitusi. Kalbant apie šiuos požymius, plačiai paplitusi žala yra tuomet, kai „paveikiama keleto šimtų kvadratinių kilometrų teritorija. Ilgalaikė žala yra tokia žala, kuri trunka keletą mėnesių ar sezoną. Didelė žala – sukelti rimtą ar žymų griovimą ar žalą žmonių gyvenimams, gamtiniam ar ekonominiams ištekliams“⁶⁸. Tačiau už šią veiką bus baudžiama tik tuomet, kai bus nesilaikoma proporcingumo principo, t.y. žala bus didesnė už siekiamą konkretų ir tiesioginį laukiamą karinį pranašumą. Karinis pranašumas yra vertinamasis požymis ir vėlgi kiekvienu konkrečiu atveju turi būti nustatinėjamas;

3) bet koku būdu vykdoma ataka prieš neginamus ir nesančius kariniais objektais miestus, kaimus, būstus ar pastatus arba jų apšaudymas – 1 PP 59 straipsnyje pateikiama neapsaugotų vietovių sąvoka – tai bet kuri gyvenamoji vieta, esanti ginkluotųjų pajėgų susikirtimo zonoje arba greta jų, kuri atvira priešiškos šalies okupacijai. Tokia vietovė turi atitikti keletą reikalavimų: visi kombatantai ir mobili karinė įranga turi būti evakuoti, stacionarios karinės įmonės ir įrenginiai neturi būti naudojami kariniams tikslams, nei valdžios institucijos, nei gyventojai neturi atlikti kokių nors karo veiksmų. Dėl to

⁶⁷ Žr. < <http://www.un.org/law/icc/statute/rome.htm> >,[žiūrėta 2007-03-09]

⁶⁸ Werle, G. Principles of International Criminal Law. T.M.C. Asser Press. 2005, p. 351

numatomas draudimas vykdyti atakas, nes šios vietovės gali būti okupuotos ir be atakavimo, „naudojimas ginkluotos jėgos tokiu atveju būtų neproporcingas“⁶⁹;

4) sudėjusio ginklus arba nebegalinčio gintis, savo valia iš mūšio pasitraukusio kombatanto nužudymas arba sužeidimas – šis nusikaltimas paremtas principu, kad teisėtas kariavimo tikslas yra tik susilpninti priešo karinę galią. Sudėjimas ginklų reiškia, kad kombatantas liovėsi kariauti ir išreiškė savo ketinimą, kad daugiau nebedalyvaus kariniuose veiksmuose, ir atiduoda savo ginklų kontrolę priešininkui. Nebegalintis gintis kombatantas yra tokioje pozicijoje, kai nebegali priešintis ypatingai dėl to, kad nebekontroliuoja savo ginklų. Savo valia iš mūšio pasitraukusiu kombatantas laikomas tuomet, kai pareiškia norą nebedalyvauti karo veiksmuose ir nesipriešina imamas nelaisvėn⁷⁰;

5) tyčinis religijos, švietimo, meno, mokslo ar labdaros objektų, istorijos paminklų, ligoninių ir kitų vietų, kur laikomi ligoniai ar sužeistieji, užpildinėjimas, jei šie objektai nėra kariniai – 1 PP draudžia vykdyti kokius nors veiksmus, nukreiptus į istorinius paminklus, meno kūrinius ir bažnyčias, kurie yra kultūrinis ir dvasinis tautų palikimas. Detalesnės apsaugos taisyklės numatytos 1954 m. UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijoje⁷¹. 4 straipsnyje numatyti išsipareigojimai valstybėms pagarbiai elgtis su kultūros vertybėmis, nenaudoti jų, jei dėl to ginkluoto konflikto atveju tos vertybės galėtų būti sunaikintos ar apgadintos, taip pat nesiiimti prieš tas vertybes jokių piktavališkų veiksmų. Romos statuto 8 str. 2 dalies ix punkte numatyta apsauga apima ir ligonines, kuriose laikomi ligoniai ir sužeistieji;

6) klastingas prieš šalis arba armijos asmenų žudymas ar sužeidimas – šis nusikaltimas pasireiškia asmenų žudymu ar žalojimu panaudojant apgaulę. Apgaulė suprantama kaip veiksmai, kuriais siekiama įgyti priešininko pasitikėjimą ir priversti jį patikėti, kad jis turi teisę į apsaugą arba privalo gauti tokią apsaugą remiantis tarptautinės teisės normomis tam, kad būtų galima pasinaudoti šiuo pasitikėjimu. Kaip pavyzdys apgaulės gali būti apsimetimas, kad yra ketinama derėtis ar pasiduoti, iškėlus paliaubų vėliavą (balta) arba apsimetimas, kad yra išeinama iš rikiuotės dėl žaizdų ar ligos;

7) pareiškimas, kad nebus jokio pasigailėjimo – pareiškimas ar įsakymas, kad neturi likti gyvų priešų siekiant įbauginti priešininką. Asmuo, pareiškęs ar davęs įsakymą, kad nebus jokio pasigailėjimo, turi turėti efektyvią kontrolę prieš asmenis, kuriems tas

⁶⁹ Werle, G. Principles of International Criminal Law. T.M.C. Asser Press. 2005, p. 351

⁷⁰ Werle, G. Principles of International Criminal Law. T.M.C. Asser Press. 2005, p. 304.

⁷¹ Valstybės žinios, 1998, Nr. 102-2806.

pareiškimas ar įsakymas skirtas⁷². Toks pareiškimas gali būti pasakomas viešai, t.y. prieš priešininką siekiant jį įbauginti, terorizuoti ar demoralizuoti. Tokios veikos tarptautinėje teisėje yra draudžiamos. Duodant įsakymą nepalikti gyvų ne viešai, tik savo pavaldiniams, priešininkai nėra terorizuojami, tačiau duodantis įsakymą asmuo kursto savo karius daryti kitą karo nusikaltimą – žudyti asmenis, kurie yra *hors de combat* (išėję iš rikiuotės: aiškiai pareiškę norą pasiduoti, esantys be sąmonės ar koku kitu būdu išėję iš rikiuotės dėl sužeidimo ar ligos)⁷³;

8) priešo turto sunaikinimas ar užvaldymas, nebent tokį sunaikinimą arba užvaldymą diktuoja karinė būtinybė ir miesto ar gyvenvietės plėšimas net užėmus juos šturmu – šis nusikaltimas pasireiškia priešo turto užvaldymu ar sunaikinimu. Toks turtas turi būti saugomas remiantis tarptautine humanitarine teise (pvz., ligoninės, laivai-ligoninės, sanitariniai traukiniai ir kita). Tuo tarpu plėšimas pasireiškia svetimo turto užgrobimu siekiant savanaudiškų tikslų;

9) nuodingų medžiagų arba užnuodytų ginklų naudojimas – panaudojimas nuodingų medžiagų ar ginklų, kurie paskleidžia nuodingas medžiagas. Tokios medžiagos turi sukelti mirtį ar rimtą pavojų sveikatai dėl savo nuodingųjų, toksinių savybių⁷⁴;

10) troškinančiųjų, nuodingųjų ar kitokių dujų ir bet kokių kitų panašių skysčių, medžiagų ar užtaisų naudojimas – šis nusikaltimas yra paremtas 1925 m. protokolu dėl troškinančiųjų, nuodingųjų ir kitokių dujų panaudojimo kare ir bakteriologinių karo metodų uždraudimo⁷⁵ – draudžiamos yra dusinančios, nuodingos ar panašiai veikiančios priemonės. Veikia pasireiškia naudojimu dujų, skysčių ar kitų priemonių, kurios sukelia mirtį ar rimtą žalą žmogaus sveikatai dėl savo dusinančių ar toksinių savybių;

11) naudojimas kulku, kurios lengvai sprogsta ar deformuojasi žmogaus kūne, pvz., kulku su kietu apvaskalu, ne visiškai uždengiančiu kulkos šerdį arba turinčiu įpjovas – veikia pasireiškia naudojimu kulku, kurios lengvai išsiplečia ar susispaudžia žmogaus kūne, t.y. lengvai deformuojasi ar sprogsta. Kaip pavyzdys tokių kulku gali būti kulkos su kietu apvaskalu, ne visiškai uždengiančiu šerdį ar turinčiu įpjovas. Šis nusikaltimas yra paremtas

⁷² Elements of crimes. War crime of denying quarter.

<http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf> [žiūrėta 2007-03-09]

⁷³ Werle, G. Principles of International Criminal Law. T.M.C. Asser Press. 2005, p. 362

⁷⁴ Elements of crimes. War crime of employing poison or poisoned weapons. <

http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf> [žiūrėta 2007-03-09]

⁷⁵ Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. Geneva, 17 June 1925. <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/280?OpenDocument>> [žiūrėta 2007-03-11]

1899 m. birželio 29 dienos Deklaracija dėl naudojimo kulku, kurios lengvai sprogs ar deformuojasi žmogaus kūne⁷⁶;

12) naudojimas ginklų, šaudmenų ir medžiagų, bei kariavimo būdų, kurie sukelia nereikalingus sužalojimus ar kančias arba kurie veikia nesirinktinai, taip pažeidžiant tarptautinės ginkluoto konflikto teisės normas, jei tokie ginklai, šaudmenys, medžiagos ir kariavimo būdai yra visuotinai draudžiami ir, padarius atitinkamus pakeitimus ir papildymus pagal 121 ir 123 straipsnių nuostatas, yra įtraukti į Romos statuto priedą – šis nusikaltimas paremtas principu, kad draudžiama naudoti ginklus, šaudmenis, medžiagas ir kariavimo metodus, galinčius padaryti nereikalingos žalos ir sukelti nereikalingų kančių ir kurie veikia nesirinktinai. Tačiau atsakomybė už šį nusikaltimą atsiras tik tuomet, kai tokių ginklų, šaudmenų, medžiagų ar kariavimo metodų panaudojimai bus įvardinti kaip nusikaltimai ir įtraukti į Romos statuto priedą. Tai yra didžiulis Romos statuto trūkumas, nes tarptautinė paprotinė teisė šiuo klausimu yra žymiai toliau pažengusi. Tie ginklai, kurie draudžiami Romos statute jau buvo uždrausti netgi prieš Antrąjį pasaulinį karą. 1993 metų Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo uždraudė kurti, gaminti įsigyti ar naudoti cheminį ginklą. Šią konvenciją pasirašė 182 valstybės, o ratifikavo 159⁷⁷, tai rodo kad ši konvencija yra tapusi paprotinės teisės dalimi. Tą patį būtų galima pasakyti ir apie 1972 metų konvenciją dėl bakteriologinių ir toksinių ginklų kūrimo, gamybos ir saugojimo uždraudimo ir sunaikinimo. Dar vienas Romos statuto minusas yra tas, kad jokie ginklai nėra draudžiami vykstant netarptautiniam ginkluotam konfliktui, kai tuo tarpu tarptautinė paprotinė teisė numato draudimus naudoti tam tikrus ginklus net esant vidaus konfliktui. Paminėtoje 1972 metų bakteriologinių ginklų konvencijoje 9 preambulės punkte numatytas siekimas visiškai pašalinti galimybę panaudoti bakteriologines (biologines) medžiagas ir toksinus kaip ginklus, todėl yra numatytas visiškas draudimas tobulinti, gaminti, kaupti ir kaip nors kitaip įsigyti ir turėti tokius ginklus. Toks draudimas suponuoja ir draudimą panaudoti ginklus vykstant netarptautiniam ginkluotam konfliktui. Tai, kad yra numatyta nuostata, jog Romos statusas gali būti papildomas priedu, kuriame bus numatyti kiti ginklai, medžiagos ar kariavimo metodai, vertintina teigiamai, tačiau Romos statusas yra tarptautinė sutartis ir jos papildymas ar pakeitimas laiko atžvilgiu gali labai užtrukti.

13) civilio asmens arba kito saugomo asmens panaudojimas, norint apsaugoti nuo karo veiksmų konkrečius objektus, zonas ar karines pajėgas – 1 PP 51 straipsnis numato,

⁷⁶ Declaration (IV,3) concerning Expanding Bullets. The Hague, 29 July 1899.

<<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/170?OpenDocument> > [žiūrėta 2007-03-11]

⁷⁷ Pagal Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus Komiteto duomenis:

<<http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebSign?ReadForm&id=553&ps=P> > [žiūrėta 2007-03-29]

kad civilių gyventojų ar pavienių civilių buvimu ar persikėlimu negalima naudotis siekiant apsaugoti tam tikrus punktus ar vietas nuo karo veiksmų, ypač mėginant apsaugoti nuo puolimo karinius objektus arba pridengti karo veiksmus, padėti jiems ar trukdyti;

14) tyčinis civilių vertimas badauti kaip kariavimo būdas, atimant iš jų gyvybei palakyti būtinus reikmenis, taip pat tyčia sudarant kliūtis teikti jiems pagalbą, kaip numatyta Ženevos konvencijose – šis nusikaltimas pasireiškia puolimu, sunaikinimu, išvežimu ar pavertimu netinkamais naudoti objektus, kurie yra būtini, kad civiliai gyventojai išliktų gyvi. Tokiais objektais yra: maisto atsargos, žemės ūkio vietovės, kuriose gaminami maisto produktai, pasėlius, galvijai, geriamojo vandens įrengimai ir jo atsargos bei kita;

Prie kitos nusikaltimų, numatyto Romos statuto 8 straipsnio 2 dalies b punkto, grupės priskiriami nusikaltimai prieš ypač saugomus asmenis ir objektus, t.y.: 1) personalo, įrengimų, medžiagų, padalinių ar transporto priemonių, pagal Jungtinių Tautų Chartiją naudojamų teikiant humanitarinę pagalbą arba vykdant taikos palaikymo misiją, kol jie turi teisę į apsaugą, pagal tarptautinę ginkluotų konfliktų teisę numatytą civiliams ar civiliniams objektams, tyčinis užpildinėjimas – nusikaltimas pasireiškia prievartos veiksmais prieš humanitarinės pagalbos misijas arba taikos palaikymo misijas. Taikos palaikymo misija – politiniai- kariniai veiksmai, skirti konfliktui kontroliuoti, konflikto vietoje Jungtinių Tautų atstovams (tiek civiliams, tiek kariškiams) vykdant ar stebint susitarimų (paliaubų, demobilizacijos ar kt.) įgyvendinimą ir humanitarinės pagalbos teikimo apsaugą. Operacijos vykdomos sutarus visoms konflikto pusėms⁷⁸. Humanitarinės pagalbos misijos – operacijos, apimančios humanitarinę pagalbą, pagalbą nelaimių atveju⁷⁹. Asmenys už tokias atakas yra traukiami baudžiamojon atsakomybėn tik tuo atveju, jei toks personalas ar objektai turi teisę į apsaugą, numatytą civiliams ar civiliniams objektams. Vadinasi, tiek personalas negali dalyvauti kariniuose veiksmuose, tiek jų objektai negali būti panaudoti kariniuose veiksmuose;

2) tyčinis pastatų, medžiagų, medicinos įstaigų, transporto priemonių ir personalo, pagal tarptautinę teisę naudojančių Ženevos konvencijų nustatytas skiriamąsias emblemas, užpildinėjimas – tai prievartos veiksmų panaudojimas prieš asmenis ar objektus, naudojančius Ženevos konvencijų nustatytas skiriamąsias emblemas: Raudono Kryžiaus baltame fone emblema, Raudonojo Pasmėnulio ar Raudono Liūto ir Saulės baltame fone emblemas, 1 PP numato ir kitokias emblemas – mėlyno trikampio oranžiniame fone (civilinės gynybos skiriamasis ženklas) bei kita. Teisę žymėtis tokiomis emblemomis turi:

⁷⁸ Tarptautinių operacijų apibrėžiamai. < <http://www.kam.lt/index.php/lt/105530/> > [žiūrėta 2007-03-11]

⁷⁹ Tarptautinių operacijų apibrėžiamai. < <http://www.kam.lt/index.php/lt/105530/> > [žiūrėta 2007-03-11]

medicinos personalas, nacionalinės Raudonojo Kryžiaus ar Raudonojo Pasmėnūlio organizacijos, civilinės gynybos nariai, kapelionai, pasiuntiniai sanitarai ir kt. Objektai, kurie gali būti žymimi emblemomis – medicinos pastatai ir įrenginiai, mobilūs medicinos daliniai, laivai- lignoninės bei kt.

Prie ketvirtosios Romos statuto 8 straipsnio 2 dalies b punkto grupės nusikaltimų priskiriamas neteisėtas naudojimas saugomų ženklų ir emblemų: neleistas paliaubų vėliavos, priešo ar Jungtinių Tautų vėliavos, karinių emblemų ir uniformos, taip pat skiriamųjų Ženevos konvencijų nustatytų ženklų panaudojimas, sukėles žmonių žūtį arba sunkius sužalojimus: neteisėtas paliaubų vėliavos panaudojimas – kaltininkas panaudoja paliaubų vėliavą apsimesdamas jog nori derėtis ir tuo yra sukeliama žmonių žūtis ar sunkūs sužalojimai; pagal 1 PP 38 straipsnį ir kitus yra draudžiama ne pagal paskirtį naudoti Ženevos konvencijų skiriamąsias emblemas, ženklus, taip pat Jungtinių tautų Organizacijos emblemą. Taip pat draudžiama naudoti priešišku šalių vėliavas, karines emblemas, karinius skiriamuosius ženklus ar uniformas puolant ar dengiant, pradedant, apsaugant ar sunkinant karo veiksmus. Ši nusikaltimo sudėtis materialinė, todėl būtinuoju požymiu yra ir tam tikri padariniai – žmonių žūtys ar sunkūs sužalojimai.

Romos statuto 8 straipsnio 2 dalies c punkte numatyti karo nusikaltimai, padaromi netarptautinio ginkluoto konflikto⁸⁰ metu. Tai rimti keturių 1949 m. Ženevos konvencijų bendro 3 straipsnio pažeidimai, padaryti prieš aktyviai nedalyvaujančius karo veiksmuose asmenis, tarp jų ir prieš ginklus sudėjusius karius bei asmenis, išėjusius iš rikiuotės (*hors de combat*) dėl ligos, sužeidimo, sulaikymo ar dėl kokios nors kitos priežasties. Numatytos veikos savo sudėtimi panašios į nagrinėtas veikas, numatytas Romos statuto 8 straipsnio 2 dalies a ir b punktuose, be to šios veikos buvo trumpai aptartos analizuojant Ruandos tribunolo statutą, tai nebus dar sykį nagrinėjamos.

Romos statuto 8 str. 2 d. e punkte numatyti kiti rimti tarptautinės teisės numatytų įstatymų ir papročių, taikomų netarptautinio pobūdžio ginkluotuose konfliktuose, pažeidimai (tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai, įtvirtinti 2 PP). Iš esmės tie nusikaltimai yra identiški anksčiau aptartiems, tik keletas veikų gali būti paminėtos kaip turinčios tam tikrų skirtumų:

- 1) įsakymas iškeldinti civilius dėl konflikto, jeigu tai nepateisinama šių civilių saugumo sumetimais ar karine būtinybe – pasireiškia įsakymo davimu iškeldinti civilius iš gyvenamųjų vietų. Kitaip negu kad vykstant tarptautiniam ginkluotam konfliktui, asmuo baudžiamas tik už įsakymo

⁸⁰ Netarptautinio ginkluoto konflikto sąvoka pateikta kalbant apie Ruandos tribunolo statutą.

davimą iškeldinti civilius gyventojus, už patį iškeldinimą atsakomybės nėra numatyta;

- 2) klastingas priešo kombatanto nužudymas ar sužeidimas – atkreiptinas dėmesys, kad kombatanto sąvoka yra vartojama tik esant tarptautiniam ginkluotam konfliktui;

Nors 2 PP 4 straipsnyje, numatančiame pagrindines garantijas netarptautinio ginkluoto konflikto metu, yra išvardinta ir daugiau draudžiamų veikų – kolektyvinės bausmės, teroristiniai aktai, vergovė ir prekyba vergais, tačiau šio veikos „nesulaukė daugumos delegacijų palaikymo“⁸¹, todėl į Romos statutą nebuvo įtrauktos.

Pagal Romos statutą, karo nusikaltimų subjektu gali būti tik fiziniai asmenys, sulaukę 18 metų amžiaus, tuo tarpu nei tribunolo buvusiai Jugoslavijai, nei Ruandos tribunolo statute nėra numatytas subjekto amžius.

Klausimai, susiję su oficialų asmenų atsakomybe, su pavaldinių atsakomybe padarius karo nusikaltimą vykdant viršesnių asmenų įsakymus išspręsti taip pat kaip ir tribunolo buvusiai Jugoslavijai statute.

Kalbant apie karinio vado atsakomybę galima pastebėti, kad jau tribunolo buvusiai Jugoslavijai statute ji buvo reglamentuota ir iš esmės sutampa su Romos statute numatyta atsakomybe, tačiau Romos statute atsiranda atsakomybė ir neformalių ginkluotų pajėgų vadui – jis traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimus, kuriuos padarė jo vadovaujami ir kontroliuojami jam pavaldūs kariškiai, dėl jo nesugebėjimo kontroliuoti jų, jeigu vadas arba žinojo, arba sąmoningai ignoravo informaciją, akivaizdžiai liudijančią, kad pavaldiniai darė arba ketino daryti tokius nusikaltimus ir taip pat tokie nusikaltimai buvo susiję su veiksmis, už kuriuos atsakė ir kontroliavo vadas. Ir vadas nesiėmė visų būtinų ir pagrįstų nuo jo priklausančių priemonių, kad užkirstų kelią tokiems nusikaltimams ar juos sustabdytų.

Subjektyvioji pusė karo nusikaltimų pasireiškia tyčia: asmuo veikos atžvilgiu ketina būtent taip elgtis ir pasekmių atžvilgiu jis ketina sukelti būtent tokias pasekmes arba žino, kad jos atsiras įvykiams klostantis savaime.

Tarptautinio Baudžiamąjo Teismo Romos statuto vaidmuo yra labai didelis: daugelis Romos statuto nuostatų, kuriose pateikiami detalūs karo nusikaltimų apibrėžimai yra didžiulis indėlis į tarptautinės teisės raidą siekiant nubausti asmenis už nusikaltimų, keliančių tarptautinės bendruomenės susirūpinimą, padarymą nepaisant to, kad kai kuriais aspektais tarptautinė bendrija nesugebėjo žengti žingsnio į priekį (pvz., dėl uždraustų ginklų sąrašo praplėtimo). Taip pat nors numatytas nusikaltimų sąrašas yra baigtinis, tačiau

⁸¹ Jusys, O; Paulauskas, R; Švedas, G. Tarptautinis baudžiamasis teismas. Teisės problemos, 1999, nr.4, p. 86

valstybėms suteikiama galimybė pildyti ir keisti Romos statutą. Pagal Romos statuto preambulės 10 punktą Teismas tik papildo nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją, dėl to valstybės, ratifikavusios statutą, privalo papildyti ir pakeisti savo baudžiamuosius įstatymus, siekiant suderinti karo nusikaltimų sudėtis, numatytas Romos statute, su sudėtimis, numatytomis nacionaliniuose teisės aktuose. Be to, Romos statutas paremtas „papildomumo“ principu, todėl Teismas trauks asmenį baudžiamojon atsakomybėn, jei valstybė negalės tokio asmens teisti, t.y. jei tinkamai neperkels Romos statuto nuostatų į savo nacionalinę teisę.

III. Karo nusikaltimai Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse

1. Karo nusikaltimų, numatytų LR BK, sąvoka ir sistema

Lietuvos Respublikai atkūrus nepriklausomybę, karo nusikaltimai į senąjį baudžiamąjį kodeksą buvo įtraukti tik 1998 metais, papildžius BK nauju 18 skirsniu „Karo nusikaltimai“ taip įgyvendinant savo tarptautinius įsipareigojimus. Naujajame baudžiamajame kodekse⁸², įsigaliojusiam 2003 m. gegužės 1 dieną, taip pat 15 skyriuje numatyti nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai. Tai, kad BK specialioji dalis pradedama karo nusikaltimais parodo, kokią reikšmę valstybė skiria šiai nusikaltimų grupei. Šiame BK skyriuje yra saugomi patys svarbiausi teisiniai gėriai, kurie užtikrina žmonijos, valstybių saugaus egzistavimo ir bendradarbiavimo pagrindus. Šią nusikaltimų grupę, numatytą 15 skyriuje, nuo kitų nusikaltimų skiria tai, kad jais daroma esminė žala ne tik atskirų žmonių, bet ir tautų prigimtinių teisių įgyvendinimui ir apsaugai. Šio skyriaus atsiradimą ir normų turinį sąlygojo Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai, priiinti pagal įvairias tarptautines sutartis, iš kurių, kaip svarbiausias ir turėjusias didžiausias įtakos šio skyriaus atsiradimui, būtų galima paminėti 1949 m. Ženevos konvencijas dėl karo aukų apsaugos ir 1977 m. jų papildomus protokolus bei 1998 m. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutą. Lietuva, įgyvendindama savo tarptautinius įsipareigojimus, privalo savo LR BK straipsnius, reglamentuojančius karo nusikaltimus, suderinti su tarptautinės teisės normomis, įskaitant ir Romos statutą.

Karo nusikaltimais laikomos tyčinės, pavojingos veikos, pažeidžiančios visuotinai pripažintas kariavimo taisykles arba nustatytą elgesį su civiliais, karo belaisviais ar kitas

⁸² patvirtintas 2000 m. 09 26 d. įstatymu (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, 2000, Nr. 73- 3084.

asmenimis, kuriems suteikiama tarptautinė apsauga, padarytos tarptautinio ar netarptautinio ginkluoto konflikto metu.

BK 15 skyriuje yra numatyta 12 karo nusikaltimų: 101 str.- tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas; 102 str.- okupuotos valstybės civilių trėmimas ar okupavusios valstybės civilių gyventojų perkėlimas; 103 str.- tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais; 104 str.- tarptautinės humanitarinės teisės normų dėl civilių ir jų turto apsaugos karo metu pažeidimas; 105 str.- civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotose pajėgose; 106 str.- saugomų objektų naikinimas ar nacionalinių vertybių grobstymas; 107 str.- vilkinimas repatriuoti karo belaisvius; 108 str.- vilkinimas paleisti internuotus civilius ar trukdymas repatriuoti kitiems civiliams; 109 str.- neteisėtas Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnulio ir Jungtinių Tautų Organizacijos emblemos (ženkle) panaudojimas; 111 str.- draudžiama karo ataka; 112 str.- uždraustų karo priemonių naudojimas; 113 str.- marodieriavimas.

Bendriausia prasme BK 15 skyriuje numatytų karo nusikaltimų rūšinė sudėtis turi du pagrindinius objektus: tai visuotinai pripažinta kariavimo tvarka ir visuotinai pripažinta elgesio su civiliais, karo belaisviais ir kitais asmenimis, kuriems suteikiama tarptautinė apsauga, tvarka. Tačiau ne visos veikos turi būtent abu šiuos objektus (pvz., vilkinimas repatriuoti karo belaisvius (107 str.) turi tik vieną objektą). Be to, konkrečios nusikaltimų sudėtys gali turėti ir papildomus objektus (pvz., gyvybę, turtą ir pan.).

Nukentėjusiais, kuriems šiais nusikaltimais padaroma žala, gali būti:

1) civiliai – visi asmenys, kurie nėra ginkluotųjų pajėgų nariai, ir kurie tam tikru momentu ir koku nors būdu konflikto ar okupacijos metu patenka į konflikto šalies ar okupuojančios valstybės, kurios piliečiais jie nėra, rankas. Nors ši nuostata remiasi 4 Ženevos konvencija, tačiau civilių sąvoka turėtų būti suprantama plačiau. Šiais laikais ginkluoti konfliktai vyksta ne tik tarp valstybių, bet ir valstybės viduje, todėl pilietybės klausimas nebėra toks aktualus. Jugoslavijoje ir Ruandoje vykę konfliktai parodė, kad asmenys buvo žudomi vien remiantis jų etnine kilme, todėl ši nuostata dėl civilių turi būti vertinama kuo plačiau ir apimti įvairiais pagrindais skirstomas asmenų grupes;

2) karo belaisviai – asmenys, patekę į priešų rankas:

- a) konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų, taip pat savigynos ir savanorių būrių, įeinančių į šių ginkluotųjų pajėgų sudėtį, nariai;
- b) kitų savigynos ir savanorių būrių nariai, įskaitant įeinančius į organizuoto pasipriešinimo judėjimus, priklausančius konflikto šaliai ir veikiančius tiek savo teritorijoje, tiek ir už jos ribų, jeigu tokie savigynos arba savanorių

būriai, įskaitant organizuoto pasipriešinimo judėjimus atitinka jiems keliamus reikalavimus (turi atsakingą už savo pavaldinius vadą; turi sutartinį skiriamąjį, gerai iš toli matomą ženklą; atvirai nešioja ginklą; vykdo savo operacijas laikydamiesi karo įstatymų ir papročių);

- c) reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų nariai, atvirai skelbiantys ištikimybę savo vyriausybei arba valdžiai, kurių nepripažįsta belaisvius laikanti valstybė;
- d) asmenys, lydintys ginkluotąsias pajėgas, bet nesantys jų nariai (civiliai karinio oro laivyno lėktuvų įgulų nariai, karo korespondentai, tiekėjai, darbo arba aptarnaujančių tarnybų, atsakingų už ginkluotųjų pajėgų gerovę, nariai);
- e) prekybos laivyno laivų įgulų nariai, tarp jų kapitonai, locmanai ir jungos, bei konflikto šalių civilinės aviacijos lėktuvų įgulų nariai, kuriems remiantis bet kokiomis kitomis tarptautinės teisės nuostatomis, netaikomos palankesnės sąlygos;
- f) neokupuotos šalies gyventojai, kurie priešui artėjant stichiškai griebiasi ginklų, kad pasipriešintų išiveržusioms pajėgoms, nespėję susijungti į reguliariusius ginkluotus būrius, jeigu atvirai nešioja ginklus ir laikosi karo įstatymų ir papročių;

3) sužeistieji ir ligoniai – tiek kariškiai, tiek civiliai gyventojai, kuriems dėl traumos, ligos ar kito fizinio ar psichinio sutrikimo, negalios reikia medicinos pagalbos ar priežiūros ir kurie susilaiko nuo bet kokių karo veiksmų (terminas apima ir kūdikius, nėščias moteris, nusilpusius ir kt.);

4) žūvančio karo laivo jūreiviai – reiktų atkreipti dėmesį, kad nors tokia sąvoka pateikta ne viename BK straipsnyje, tačiau pagal tarptautinę humanitarinę teisę turėtų būti naudojama sąvoka “asmenys, patyrę laivo sudužimą“. Pagal 2 Ženevos konvencijos 12 straipsnį, laivo sudužimas reiškia laivo sudužimą, neatsižvelgiant į priežastis ir apima priverstinį lėktuvų nusileidimą arba nukritimą į jūrą. Taigi mūsų BK vartojama netinkama sąvoka „karo laivas“. Be to 1 papildomo protokolo 8 straipsnyje apibrėžiami asmenys, patyrę laivo sudužimą – kariškiai ir civiliai gyventojai, kuriems gresia pavojus jūroje ar kituose vandenyse dėl nelaimės, atsitikusios jiems patiems ar juo gabenusiam laivui ar orlaiviui, ir kurie susilaiko nuo bet kokių karo veiksmų. Taigi pagal Ženevos konvencijas ir 1 papildomą protokolą numatoma apsauga ne tik jūreiviams, bet ir bet kuriam asmeniui, kuriam gresia pavojus jūroje. „Žūvančio karo laivo jūreivių“ sąvoka nepagrįstai susiaurina nukentėjusiųjų sąrašą, todėl tokios sąvokos vartojimas reiškia ir netinkamą Romos statuto

nuostatų perkėlimą, nes Romos statusas remiasi Ženevos konvencijų suformuluotomis nukentėjusiųjų sąvokomis;

5) asmenys, kurie kapituliuoja sudėdami ginklus ar neturėdami kuo priešintis (*hors de combat*) – tai asmenys, kurie yra priešiškos šalies valdžioje ir aiškiai pareiškia norą pasiduoti ir nelaisvę ar yra be sąmonės ar koku nors kitu būdu išėję iš rikiuotės dėl sužeidimo ar ligos ir todėl negali gintis. Tokiems asmenims keliami ir papildoma sąlyga - jie bet koku atveju turi susilaikyti nuo bet kokių priešišku veiksmų ir nesistengti pabėgti. Šiai kategorijai priskiriami ir asmenys, iššokę su parašytu iš katastrofą patyrusio orlaivio. Tokių asmenų negalima pulti, kol jie nenusileidžia priešiškos šalies kontroliuojamoje teritorijoje ir neišreiškia savo noro pasiduoti, jeigu jie akivaizdžiai neatlieka priešišku veiksmų.

6) kiti asmenys, kuriems karo metu suteikiama tarptautinė apsauga - gydytojai ir medicinos personalas, kulto tarnai, Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Liūto ir Saulės ar Raudonojo Pasmėnulio organizacijų atstovai, kitų savanoriškų organizacijų atstovai⁸³.

Kai kuriose nusikaltimų sudėtyse numatytas ir specialus dalykas – pvz., civilių gyventojų turtas, istoriniai paminklai, kultūros, meno, švietimo, religijos objektai, nacionalinės vertybės, karo ir civilinės ligoninės bei kita.

Daugumoje karo nusikaltimų sudėčių yra numatytas būtinas objektyviosios pusės požymis – tai nusikaltimų padarymo laikas. Dauguma karo nusikaltimų gali būti padaromi tik karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos metu.

Tarptautinės teisės šaltiniai nepateikia vieno apibrėžimo, kas yra „karas“. Šiame darbe bus vadovaujama doc. dr. J. Žilinsko pateiktu karo apibrėžimu – karas – „tai valstybių ar kitų subjektų, turinčių teisę naudoti ginkluotą jėgą, varžymasis ar politikos tęsimas faktiškai naudojant ginkluotą jėgą arba teisinė būklė, kuri prasideda nuo karo paskelbimo ar karo padėties įvedimo ir baigiasi tokios būklės panaikinimu“.

Tarptautinis ginkluotas konfliktas – „bet koks nesutarimas tarp valstybių, tautų, siekiančių nepriklausomybės nuo kolonijinio svetimšalių ar rasistinio režimo, kuriam spręsti pasitelkiamos ginkluotosios pajėgos, net jeigu viena iš šalių neigia tokį konfliktą“⁸⁴.

Romos statuto 8 str. yra numatytos dvi grupės karo nusikaltimų, padaromų kilus netarptautiniam ginkluotam konfliktui. Statusas kriminalizuoja veikas, kurios pažeidžia bendrąjį 1949 m. Ženevos konvencijų 3 straipsnį bei numato, kad prie karo nusikaltimų priskiriami ir kiti rimti tarptautinės teisės numatytų įstatymų ir papročių, taikomų netarptautinio pobūdžio ginkluotuose konfliktuose, pažeidimai. Romos statute minimi

⁸³ Švedas, G. Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis. *Teisė*, 2000, nr. 35, p.94

⁸⁴ Žilinskas, J. Karo nusikaltimų reglamentavimas LR BK ir jų atitiktis tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2006, nr.2 (80), p.147.

nusikaltimai, padaromi netarptautinio ginkluoto konflikto metu, LR BK nėra kriminalizuoti. Tai yra didžiulė LR BK spraga, nes, nors ir ratifikavusi Romos statutą, Lietuva savo baudžiamajame kodekse nekriminalizavo didelės dalies Romos statute reglamentuojamų karo nusikaltimų.

Kitas požymis, susijęs su nusikaltimo padarymo laiku, yra okupacija. Pagal 1907 m. Hagos konvenciją, okupacija – tai valstybės teritorijos faktinis užėmimas ginkluotomis pajėgomis ir efektyvios valdžios užtikrinimas joje. 2 bendrajame 1949m. Ženevos konvencijų straipsnyje nurodoma, kad Ženevos konvencijų nuostatos taikomos visais atvejais, kai okupuojama visa šalies teritorija arba jos dalis, net jeigu okupacijai nesipriešinama ginklu. Nors tokio požymio savarankiškas išskyrimas ir neprieštarauja nei Romos statutui, nei kitoms tarptautinėms sutartims, tačiau vertinant tai, kad nusikaltimo sudėtyje turėtų būti numatyti tik patys esmingiausi nusikalstamos veikos požymiai, apibūdinantys tą veiką, tai okupacijos požymis galėtų būti vertinamas kaip perteklinis.

Aneksija – teritorijos teisinis prijungimas prie kitos valstybės – tai dar vienas požymis, susijęs su karo nusikaltimų padarymo laiku, įtvirtintas LR BK.

„Aneksija, priešingai nei okupacija, gali būti ir nesusijusi su ginkluotu konfliktu, be to, nė vienas tarptautinės humanitarinės teisės šaltinis nemini „aneksijos“ kaip situacijos, kai taikoma tarptautinė humanitarinė teisė.<...> Tarptautinis Teisingumo Teismas teikiamoje konsultacinėje išvadoje „sienos statymo okupuotose palestiniečių teritorijose teisinės pasekmės“<...> nurodė, kad <...> teritorijos yra laikomos okupuotomis, neatsižvelgiant į vėlesnius įvykius. Šie vėlesni įvykiai – tai Izraelio bandymai aneksuoti ginčytinas teritorijas“⁸⁵.

Tarptautiniam Teisingumo Teismui nurodžius, kad aneksija nepakeičia okupuotos teritorijos statuso ir tai, kad tarptautiniuose dokumentuose, apibrėžiančiuose karo nusikaltimus, įskaitant ir Romos statutą, aneksijos požymis nėra nurodomas, tai šis LR BK numatytas požymis turėtų būti vertinamas kaip perteklinis ir panaikintas.

Karo nusikaltimų subjektas yra specialus – tai kombatantas – konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų narys. Tik jis gali tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose, naudoti jėgą ir nebūti asmeniškai atsakingu už tokius veiksmus. „Kombatanto teisinė padėtis įpareigoja laikytis tarptautinės humanitarinės teisės, taikomos ginkluotų konfliktų metu, reikalavimų“⁸⁶. Ir nors visi kombatantai privalo laikytis tarptautinės teisės normų, taikomų vykstant ginkluotiems konfliktams, šių normų pažeidimas neatima iš kombatanto teisės

⁸⁵ Žilinskas, J. Karo nusikaltimų reglamentavimas LR BK ir jų atitiktis tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2006, nr.2 (80), p. 149

⁸⁶ Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 70.

būti kombatantu, tačiau jis gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybèn už karo nusikaltimų padarymą.

Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus kombatantais laikomi kariai. Kario sąvoka yra pateikiama BK 330 straipsnyje: karys yra Lietuvos Respublikos (toliau LR) pilietis, atliekantis privalomąją (pradinę ar aktyviajame rezerve), profesinę ar savanorių karo tarnybą. Pagal LR krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymą⁸⁷, privalomoji karo tarnyba – LR Konstitucijos nustatyta LR piliečio privaloma karo tarnyba, atliekama įstatymų nustatyta tvarka. Ją sudaro įstatymo nustatytos trukmės nuolatinė ar kitais būdais atliekama pradinė karo tarnyba ir nenuolatinė tarnyba aktyviajame rezerve bei tarnyba mobilizacijos atveju. Tuo tarpu profesinė karo tarnyba – LR piliečio pagal profesinės karo tarnybos sutartį savanoriškai įsipareigota ir teisės aktų nustatytais sąlygomis bei tvarka atliekama nuolatinė karo tarnyba kariuomenėje ar kitose krašto apsaugos sistemos institucijose, taip pat nustatytais atvejais kitose valstybėse, užsienio valstybių ar tarptautinėse institucijose. Savanorių karo tarnyba – LR piliečių savanoriškai įsipareigota (rašytine sutartimi su Krašto apsaugos ministerija) ir teisės aktų nustatytais sąlygomis bei tvarka atliekama nenuolatinė karo tarnyba Krašto apsaugos savanorių pajėgose.

Pagal minėto įstatymo 11 straipsnio 4 dalį Lietuvos kariuomenę sudaro: reguliariosios pajėgos, savanorių pajėgos, aktyvusis rezervas. Sudedamoji kariuomenės dalis yra ir karo policija. Pagal LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymą⁸⁸ įvedus karo padėtį ar ginkluotos gynybos nuo agresijos (karo) metu ginkluotosioms pajėgoms taip pat priskiriama: Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Viešojo saugumo tarnyba, koviniai Šaulių sąjungos būriai bei kiti koviniai piliečių ir jų organizacijų ginkluoto pasipriešinimo (partizanų) būriai, pavaldūs ginkluotųjų pajėgų vadovybei. LR karo padėties įstatyme⁸⁹ pateikiama vado sąvoka – tai ginkluotųjų pajėgų vadas, lauko pajėgų vadas, kariuomenės rūšių, junginių, dalinių ir kitų karinių vienetų vadai bei karo komendantai.

Specialaus subjekto požymiai yra būtini tik karo nusikaltimų vykdytojams, tuo tarpu organizatoriumi, kurstytoju, padėjėju gali būti ir civilis .

Galima būtų atkreipti dėmesį į tai, kad pagal BK 13 straipsnį asmuo baudžiamojon atsakomybèn už karo nusikaltimus traukiamas nuo 16 metų, tačiau paprastai pagal specialiuosius įstatymus⁹⁰, karys gali būti tik nuo 19 metų, o karys savanoris nuo 18 metų. Pažymėtina, kad Romos statutai taip pat numato, kad karo nusikaltimų subjektu gali būti

⁸⁷ Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. Valstybės žinios, 1998, nr. 49- 1325

⁸⁸ Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1997, nr.2-16

⁸⁹ Karo padėties įstatymas. Valstybės žinios, 2000, nr. 52-1482

⁹⁰ Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 29 straipsnį kariuomenės savanoriu gali būti tik asmuo, sulaukęs 18 metų, o pagal karo prievolės įstatymo 4 straipsnį karo prievolę privalo atlikti asmuo nuo 19 metų.

asmuo nuo 18 metų. Atsižvelgiant į tai, kad karo nusikaltimuose galimas ir bendrininkavimas, tai už šių nusikaltimų padarymą atsakomybėn gali būti traukiami ir padėjėjai, kurstytojai ar organizatoriai, kurie yra civiliai. Taigi remiantis BK bendrosios dalies nuostatomis, tokiems asmenims atsakomybė atsiranda nuo 16 metų, kai tuo tarpu kariams tik nuo 18 ar 19 metų. Taigi tokiu atveju BK sugriežtina baudžiamąją atsakomybę, nes tokiu atveju padėjėjas ar kitas bendrininkas, išskyrus vykdytoją, gali atsakyti nuo 16 metų, o pagal Romos statutą tik nuo 18 metų. Toks amžiaus neatitikimas tarp LR BK ir Romos statuto abejotinas, nes iškyla neaiškumas, kokių pagrindų atsakomybės amžius yra diferencijuojamas tarp karių ir civilių. Todėl labiau Romos statuto nuostatas atitiktų reglamentavimas, jei atsakomybė už karo nusikaltimus iškiltų nuo 18 metų.

Subjektyviesiems karo nusikaltimų požymiams būdinga tai, kad visi karo nusikaltimai gali būti padaromi tik tiesiogine tyčia. Kaltininkas suvokia veikos pavojingumą, numato kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali iškilti pasekmės ir tų pasekmių siekia.

Toliau bus analizuojami atskirų nusikaltimų sudėčių ypatumai, todėl nebus minimi tie sudėties požymiai, kurie sutampa su rūšinės karo nusikaltimų sudėties požymiais bei bus žiūrima, ar BK numatytos karo nusikaltimo sudėtytys tinkamai suderintos su tarptautine teise ir ypač su Romos statutu.

3. Atskirų karo nusikaltimų sudėčių ypatumai

101 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas

Tai tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos metu įsakant žudyti ar žudant asmenis, saugomus pagal atitinkamas Ženevos konvencijų nuostatas.

Objektyvioji pusė pasireiškia įsakymu žudyti ar žudymu. „Įsakymas žudyti – tai privalomas vado (karinio viršininko) nurodymas pavaldiniui ar pavaldiniams atlikti tokius veiksmus, kurių pasekmė yra kito žmogaus mirtis. Įsakymas gali būti duodamas tiek raštu, tiek ir žodžiu. Žudymas – tai veika, kurios pasekmė yra kito žmogaus mirtis“⁹¹. Nusikaltimas gali būti padaromas tiek veikimu, tiek ir neveikimu (pvz., nesuteikiant asmenims būtinos medicininės pagalbos ar pan.).

Šioje sudėtyje numatyta alternatyvi veika – įsakymo davimas – kelia tam tikrų problemų. Visų pirma, Romos statuto 25 str.3 d. b punkte numatyta, kad asmuo traukiamas

⁹¹ Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 74

baudžiamojon atsakomybèn už įsakymo davimą tik tuo atveju, jeigu toks nusikaltimas yra padaromas arba jei pasikėsinama jį padaryti. Tuo tarpu BK numatyta nusikaltimo sudėtis yra formali, todėl užtenka vien įsakymo davimo. Šiuo atveju BK sugriežtina atsakomybę lyginant su Romos statuto nuostatomis. Antra, įsakymo davimas ne visuose BK reglamentuojamuose karo nusikaltimuose yra numatytas (pvz., 103 str., 104 str.). Tokiais atvejais iškyla klausimas, ar galima asmenį, davusį įsakymą, patraukti baudžiamojon atsakomybèn už tuos nusikaltimus, kuriuose įsakymo davimas tiesiogiai nenumatytas. Susiklosto situacija, kad už vienus karo nusikaltimus BK numatyta griežtesnė atsakomybė nei Romos statute, o kitose – neužtikrintas asmens, davusio įsakymą vykdyti karo nusikaltimus, patraukimas baudžiamojon atsakomybèn.

Nusikaltimas laikomas baigtu arba nuo įsakymo davimo, arba padarius veiką, kuria siekiama kito asmens mirties.

Egzistuoja problema ir dėl subjekto: Romos statuto 28 straipsnis numato kariuomenės vado ir kitų vadovų atsakomybę: vadui kyla atsakomybė ne tik už pavaldinių daromus nusikaltimus, bet taip pat ir už tai, kad nesiėmė priemonių užkirsti kelią tiems nusikaltimams arba nubausti už tų nusikaltimų padarymą. Tuo tarpu BK jokių panašių nuostatų dėl vado atsakomybės nėra numatyta. Tai dar viena BK spraga, kurią būtina užpildyti.

102 straipsnis. Okupuotos valstybės civilių trėmimas ar okupavusios valstybės civilių gyventojų perkėlimas

Tai karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos sąlygomis įsakymas tremti ar trėmimas civilių gyventojų iš okupuotos ar aneksuotos teritorijos į okupavusios ar aneksavusios arba trečiosios šalies teritoriją; įsakymas perkelti arba perkėlimas okupavusios valstybės civilius gyventojus į okupuotos šalies teritoriją.

Šio nusikaltimo objektyvioji pusė pasireiškia tokiomis veikomis:

- 1) įsakymu tremti ar trėmimu civilių iš okupuotos ar aneksuotos teritorijos į okupavusios ar aneksavusios arba trečiosios šalies teritoriją;
- 2) įsakymu perkelti ar perkėlimu okupavusios valstybės civilių gyventojų į okupuotos šalies teritoriją.

Įsakymas tremti – tai privalomas vado nurodymas pavaldiniui ar pavaldiniams atlikti civilių trėmimą. Įsakymas gali būti duodamas tiek raštu, tiek žodžiu. “Trėmimas (deportavimas) suprantamas kaip civilių prievartinis išvežimas iš jų užimamos teritorijos

nuolatiniam gyvenimui į apibrėžtą teritoriją, esančią okupavusioje, aneksavusioje ar trečiojoje šalyje“⁹².

Pagal Romos statuto 8 straipsnio 2 dalies a punkto vii papunktį bei 2 dalies viii papunktį draudžiama neteisėta deportacija ar perkėlimas. „Tarptautinėje teisėje išskiriami du gyventojų iškeldinimo būdai: deportacija (iškeldinimas už valstybės teritorijos ribų), kurį lietuviškai vadiname „trėmimu“, ir perkėlimas (tos pačios valstybės teritorijoje). Tarptautinės humanitarinės teisės normos draudžia ir deportacijas, ir perkėlimus“⁹³.

„Įstatymų leidėjas asmenų perkeldinimą kažkodėl reglamentuoja ne LR BK 102 str., o 104 str., taip šį nusikaltimą atskirdamas nuo analogiško nusikaltimo – trėmimo (deportacijos).<...>tarptautiniai šaltiniai šiuos nusikaltimus reglamentuoja kartu. Ir tai suprantama – juk deportacija ir perkėlimas yra identiškos veikos, kurios skiriasi vieninteliu požymiu – valstybės sienos kirtimu arba nekirtimu“⁹⁴. Todėl būtų tinkamesnis Romos statuto nuostatų perkėlimas, jei deportacija ir perkėlimas (BK 104 str.: prievarta išvarymas iš gyvenamosios vietos ar perkeldinimas civilių gyventojų) būtų reglamentuoti viename straipsnyje. Be to 4 ŽK 49 str. paskutinėje pastraipoje nurodyta, kad okupuojanti valstybė savo civilių gyventojų nedeportuoja ir neperkelia į okupuojamą teritoriją. Tuo tarpu BK tiek 102 straipsnyje, tiek 104 straipsnyje nei kituose nėra minima okupavusios valstybės civilių gyventojų deportacija į okupuotą valstybę. Kadangi okupacija tai laikina situacija, nelemianti suvereniteto pasikeitimo, tai okupuotos valstybės teritorija nėra okupavusios valstybės teritorijos dalis, todėl turėtų būti vartojama ir deportacijos sąvoka, nes vyksta iškeldinimas už valstybės teritorijos ribų.

Taip pat reikia paminėti ir tai, kad pagal BK 104 straipsnį nėra numatytas įsakymas prievarta išvaryti iš gyvenamosios vietos ar perkeldinti civilius gyventojus. Kaip jau buvo paminėta anksčiau, iškyla problema asmenį, davusį įsakymą perkelti gyventojus, patraukti baudžiamojon atsakomybėn, kai tuo tarpu už įsakymą tremti atsakomybė tiesiogiai numatyta BK 102 straipsnyje.

Lyginant šią nusikaltimo sudėtį su Romos statuto 8 str. 2 dalies b punkto viii papunktyje numatyta sudėtimi, atkreiptinas dėmesys, kad BK nenumato tokio požymio kaip „netiesioginis“ deportavimas ar perkėlimas. Tokio požymio numatymas detaliau apibūdina nusikaltimo sudėtį, nes valstybė gali būti suinteresuota vykdyti netiesioginę

⁹² Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Antras papildytas leidimas. Vilnius, Eugrimas 2001m. p. 75

⁹³ Žilinskas, J. Karo nusikaltimų reglamentavimas LR BK ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2 2006 (80). p. 151

⁹⁴ Žilinskas, J. Karo nusikaltimų reglamentavimas LR BK ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2 2006 (80). p. 151

deportaciją taip siekdama pakeisti tam tikros teritorijos gyventojų sudėtį ir išvengti atsakomybės už tokius savo veiksmus.

103 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais

Tai tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos metu sunkiai sužalojant ar susargdinant arba kankinant sužeistus asmenis, ligonius, žūvančio karo laivo jūreivius, karo belaisvius, civilius ar kitus tarptautinės humanitarinės teisės saugomus asmenis, ar atliekant su jais biologinius ar medicininius eksperimentus, neteisėtai paimant persodinti jų organą ar audinį, neteisėtai imant jų kraują ar kitaip nežmonišškai su jais elgiantis, baudžiant kriminalinėmis bausmėmis be nepriklausomo ir nešališko teismo sprendimo ar be gynybos garantijų teisme arba išniekinant nukautųjų palaikus.

Objektyvioji pusė gali pasireikšti tokio pobūdžio veikomis:

- 1) sunkiu sužalojimu ar susargdinimu;
- 2) kankinimu ar kitokiu nežmonišku elgesiu;
- 3) biologinių ar medicininių eksperimentų atlikimu;
- 4) neteisėtu organų ar audinių paėmimu persodinimui;
- 5) neteisėtu kraujo ėmimu;
- 6) baudimu kriminalinėmis bausmėmis be nepriklausomo ir nešališko teismo sprendimo ar be gynybos garantijų teisme;
- 7) nukautųjų palaikų išniekinimu.

„Sunkus sužalojimas ar susargdinimas gali būti padaromas tiek veiksmiais, tiek ir neveikimu. Būtinai šio pobūdžio veikos požymis – tai žala sveikatai (žmogaus kūno audinių ir organų anatomicinės sandaros arba fiziologinės funkcijos pažeidimais). Žala sveikatai gali būti sukelta fiziniu, mechaniniu, cheminiu, terminiu, biologiniu ir kitokiu poveikiu žmogaus kūnui arba kitaip sutrikdant fiziologines žmogaus organizmo funkcijas – užkrečiant liga ar ligą sukeliančia infekcija ar kitaip susargdinant“⁹⁵. Sužalojimas ar susargdinimas pripažįstamas sunkiu remiantis požymiais, numatytais BK 135 straipsnyje.

Kankinimu laikomas tyčinis stipraus fizinio skausmo ar dvasinių kančių sukėlimas nukentėjusiajam, kuris yra suimtas ar kurį kaltininkas kontroliuoja. Kitokiu nežmonišku elgesiu laikytinas tyčinis, trunkantis tam tikrą laiką, fizinį ar dvasinių kančių sukėlimas nukentėjusiajam. Kankinimas yra aukščiausia nežmoniško elgesio forma, todėl jo

⁹⁵ Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Antras papildytas leidimas. Vilnius, Eugrimas 2001m. p. 77

kvalifikavimui pakanka ir vienkartinio akto, tuo tarpu kitokiam nežmoniškam elgesiui privalomas tam tikras veikos tęstinumas⁹⁶.

Biologinio ar medicininio eksperimento atlikimu laikomas bet koks biologinis ar medicininis bandymas su nukentėjusiuoju, jo gyvybe ar sveikata. Tokiu bandymu gali būti naujų vaistų patikrinimas, fizinių žmogaus galių išmėginimas, naujų gydymo metodų tikrinimas ir kita⁹⁷.

Organų ar audinių paėmimu persodinti laikomas audinių, ląstelių ar organų paėmimas ir persodinimas į kito žmogaus kūną gydymo tikslu. Tokio paėmimo ir persodinimo sąlygas apibrėžia LR žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymo⁹⁸ 10 straipsnis. Jame nustatytos tokios sąlygos: iš gyvo asmens organai, ląstelės ar audiniai gali būti paimti: tik recipientui gydyti; gavus raštišką donoro sutikimą; iš pilnamečio neveiksnaus ar ribotai veiksnus imti audinius ar organus yra draudžiama; neregeneruojančias kūno dalis galima imti tik iš genetiškai artimo donoro; iš nepilnamečių regeneruojančius audinius ar ląsteles galima imti tik esant tėvų ar globėjų bei savivaldybės vaikų teisių apsaugos tarnybos raštiškiems sutikimams ir jeigu šie audiniai yra skirti transplantuoti donoro broliui ar seseriai (jei nepilnametis vyresnis nei 14 metų reikia ir jo raštiško sutikimo); draudžiama imti iš asmens audinių, ląstelių ar organų, jei tai pablogintų jo sveikatą ar sukeltų grėsmę gyvybei. Taip pat prieš paimant audinius, ląsteles ar organus turi būti patikrinta donoro ir recipiento sveikata, taip pat donoras turi būti informuojamas apie galimas donorystės pasekmes sveikatai.

Kad asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, užtenka bent vieno iš minėtų teisėtumo sąlygų pažeidimo.

Neteisėtas kraujo ėmimu laikomas kraujo ar jo sudėtinių dalių paėmimas iš nukentėjusiojo organizmo. Sąlygos tokio paėmimo numatytos LR kraujo donorystės įstatyme⁹⁹:

- 1) donoru gali būti kiekvienas sveikas ir veiksnus 18 – 65 metų asmuo, savanoriškai pateikęs raštišką sutikimą duoti kraują ar kraujo sudėtinių dalių;
- 2) prieš imant kraują ar jo sudėtines dalis turi būti patikrinta donoro sveikata;
- 3) imti iš donoro kraują ar jo sudėtines dalis turi teisę tik sertifikata turintys asmens sveikatos priežiūros specialistai.

Nustatytų reikalavimų pažeidimas užtrauks baudžiamąją atsakomybę.

⁹⁶ Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Antras papildytas leidimas. Vilnius, Eugrimas 2001m. p. 77.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Valstybės žinios, 2004, Nr. 55- 1886.

⁹⁹ Valstybės žinios, 1996, Nr. 115-2666

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad BK ir kitų teisės aktų nuostatos, reglamentuojančios žmogaus audinių, organų ar kraujo paėmimą, nevisiškai atitinka ŽK ir 1 papildomo protokolo reikalavimus. Šie aktai nustato tokias teisėtumo sąlygas: kraujas gali būti imamas tik jo perpylimui, o oda – tik persodinimui; būtinas savanoriškas raštiškas asmens sutikimas; kraujas ir oda gali būti paimti tik gydymo tikslais; kraujas ir oda gali būti paimti tik laikantis visuotinai priimtų medicinos standartų ir kita¹⁰⁰.

Baudimu kriminalinėmis bausmėmis be nepriklausomo ir nešališko teismo sprendimo ar be gynybos garantijų teisme – tai nukentėjusiųjų baudimas nesudarant tinkamų teismo proceso sąlygų: pagal LR karo padėties įstatymą¹⁰¹ karo padėties metu LR veikia pagal Teismų įstatymą įsteigti teismai, taip pat karo lauko teismai. Karo lauko teismai baudžiamąsias bylas nagrinėja Baudžiamojo proceso kodekso (toliau BPK) nustatyta tvarka, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus. Baudžiamąsias bylas dėl sunkių ar labai sunkių nusikaltimų nagrinėja karo lauko teismas prie karo komendantų. Karo lauko teismo nuosprendžiai įsiteisėja nuo jo priėmimo momento. Įsiteisėjęs karo lauko teismo nuosprendžiai kasacine tvarka per 14 dienų gali būti skundžiami Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. Teisiamajam turi būti užtikrintas gynėjo dalyvavimas. Nesant galimybės bylos nagrinėjimo teisme metu dalyvauti advokatui, gynėju gali būti asmuo, turintis teisinį išsilavinimą. Pažeidimas tiek BPK, tiek LR karo padėties įstatymo nustatytų reikalavimų dėl teisėjų nepriklausomumo ir nešališkumo, gynybos garantijų teisiamajam, užtrauks baudžiamąją atsakomybę pagal BK 103 straipsnį.

Galima paminėti ir tai, kad pagal Romos statutą asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už tyčinį teisės į teisingą ir teisėtą teismo procesą atėmimą, tuo tarpu LR BK numatyta, kad draudžiama bausti asmenis kriminalinėmis bausmėmis be nepriklausomo ir nešališko teismo sprendimo ar be gynybos garantijų teisme. ŽK (3 ŽK 99-102 str., 4 ŽK 65-75 str. ir kiti) numato teismo proceso taisykles, kurių pažeidimas sudarys karo nusikaltimą pagal Romos statutą, be to pagal Romos statutą baudžiama vien už teisės į tinkamą procesą atėmimą, dar nekalbant apie pačios bausmės paskyrimą, tuo tarpu LR BK kalba jau eina apie kriminalinės bausmės paskyrimą ir sąvokos teisėtą ir teisingą teismo procesą yra platesnės nei nepriklausomas ir nešališkas teismo sprendimas.

Nukautųjų palaikų išniekinimas – „tai bet koks nekrofiliskas elgesys lavono atžvilgiu, pasireiškęs jo žalojimu, pasityčiojimu iš jo kitų žmonių akivaizdoje ir pan. Nepagarba nukautųjų kūnams bus pripažįstama išniekinimu tik tuomet, kai toks elgesys arba jo pasekmės bus viešos ir demonstratyvios. Šio pobūdžio veika gali būti padaroma tiek

¹⁰⁰ Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Antras papildytas leidimas. Vilnius, Eugrimas 2001m. P. 79

¹⁰¹ LR karo padėties įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1482

veiksmis, tiek neveikimu (pvz., nepalaidojant nukautųjų kūnų ar pan.)¹⁰². Nors Romos statute tokio nusikaltimo nėra numatyta, tačiau tai neturėtų būti vertinama kaip trūkumas.

104 straipsnis. Tarptautinės humanitarinės teisės normų dėl civilių ir jų turto apsaugos karo metu pažeidimas

Tai tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu, okupacijos ar aneksijos sąlygomis: prievarta išvarant iš gyvenamosios vietos ar perkeldinant civilius gyventojus; priverčiant juos pereiti į kitą tikėjimą; žaginant moteris, įtraukiant jas į seksualinę vergovę ar verčiant užsiimti prostitucija; priverstinai sterilizuojant ar apvaisinant; naudojant bauginimo ir teroro priemones; imant įkaitus; taikant kolektyvines bausmes; uždarant į koncentracijos stovyklas; atskiriant vaikus nuo tėvų ar globėjų; sukeliant jiems mirties nuo bado grėsmę; baudžiant kriminalinėmis bausmėmis be nepriklausomo ir nešališko teismo sprendimo arba be gynybos garantijų teisme; konfiskuojant turtą ar vykdant didelio masto jo nusavinimą, nepateisinamą kariniu būtinumu; nustatant nepagrįstai dideles kontribucijas bei rekvizicijas.

Objektyviają pusę apibūdina alternatyvios veikos:

- 1) prievarta išvarymas iš gyvenamosios vietos ar perkeldinimas – analogiškos veikos yra numatytos BK 102 straipsnyje, kurios skiriasi tik vieninteliu požymiu – valstybės sienos kirtimu arba nekirtimu, todėl tikslingiau būtų 102 str. numatytą civilių trėmimą ar perkėlimą bei šito straipsnio veikas: išvarymą ir perkeldinimą reglamentuoti viename straipsnyje;
- 2) privertimas pereiti į kitą tikėjimą – tai priverstinis tikėjimo pakeitimas. Gali pasireikšti ir fiziniu, ir psichiniu poveikiu asmeniui, siekiant, kad jis pereitų į kitą tikėjimą. Atkreiptinas dėmesys, kad tokia nusikalstama veika Romos statute nėra numatyta;
- 3) moterų žaginimas, įtraukimas į seksualinę vergovę ar vertimas užsiimti prostitucija – „moterų žaginimu laikomas vyro lytinis santykiavimas su moterimi prieš jos valią ar be jos sutikimo, pavartojant fizinį ar psichinį smurtą arba pasinaudojant bejėgiška moters būkle“¹⁰³. Įtraukimas į seksualinę vergovę – moters naudojimas kaip nuosavybės teisių objekto – pirkimas, pardavimas ar kitokie veiksmai, naudojant moterį seksualinei veiklai. Vertimas užsiimti prostitucija – priverstinis moters vertimas santykiuoti lytiškai ar kitokiais būdais tenkinti lytinę aistrą už pinigus ar

¹⁰² Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. I knyga. Antras papildytas leidimas. Vilnius, Eugrimas 2001m. p. 80

¹⁰³ Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. I knyga. Antras papildytas leidimas. Vilnius, Eugrimas 2001m. p. 81

kitokį atlygį. Kalbant apie šį punktą svarbu paminėti, kad Romos statute (8 str. 2 d. b p. xxii) nėra numatyta, kad žaginti, įtraukti į seksualinę vergovę ar versti užsiimti prostitucija galima tik moteris. BK susiaurina šio nusikaltimo sudėtį nurodant, kad minėtos veikos gali būti atliktos tik prieš moteris. Dar vienas netikslumas – „analizuojant tarptautinius dokumentus akivaizdi tendencija: žodis „rape“ (angl. k.) <...> į lietuvių kalbą verčiamas kaip „išžaginti“, tačiau mūsų BK „išžaginimo“ nusikaltimas (149 str.) reiškia tik įprastinį heteroseksualinį lytinį santykiavimą<...> Romos statutą papildantis dokumentas „Nusikaltimų elementai“<...> pateikia labai plačią sąvokos apibrėžtį: „išžaginimas suprantamas kaip nusikalstama veika abiem lytims ir apibrėžiama kaip pasikėsinimas į aukos kūną, atliekant veiksmą, kurio rezultatas buvo lyties organo, bet kokio kito daikto arba bet kurios kūno dalies įvedimas, nors ir nežymus, į bet kurią nukentėjusiojo arba vykdytojo kūno vietą arba analinę ar genitalinę aukos angą“¹⁰⁴. Taigi Romos statute numatytas nusikaltimas skiriasi nuo mūsų BK 104 straipsnyje įvardintos veikos. Priverstinis sterilizavimas arba apvaisinimas: priverstinis apvaisinimas – vienos ar kelių moterų apvaisinimas siekiant pakeisti etninę sudėtį bet kokios grupės žmonių. Priverstinis sterilizavimas – atėmimas galimybės vienam ar keliems asmenims galimybės būti biologiškai reproduktyviam;

- 4) naudojimas bauginimo ir teroro priemonių – „bet kokių neteisėtų fizinės ar psichinės prievartos priemonių taikymas, kuriuo siekiama įbauginti civilius“¹⁰⁵;
- 5) įkaitų ėmimas – pagrobimas ar kitoks neteisėtas laisvės atėmimas žmogui sulaikant jį tam tikroje vietoje grasinant jį nužudyti, sužaloti ar kitaip pakenkti siekiant priversti trečiuosius asmenis elgtis tam tikru būdu ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų (šantažas);
- 6) kolektyvinių bausmių taikymas – tai baudžiamųjų, administracinių ar kitokių prievartos priemonių taikymas asmenų grupei už vieno ar kelių asmenų padarytus pažeidimus. „Pabrėžtina, kad šio pobūdžio veikai būdingas bausmių teisėtumas (t.y. jų numatymas tam tikruose teisės aktuose)“¹⁰⁶;
- 7) uždarymas į koncentracijos stovyklą – civilių izoliavimas specialioje vietoje. Atkreiptinas dėmesys, kad šiame punkte nėra minimas neteisėtumo požymis. Okupuojanti valdžia turi teisę uždaryti asmenis, jei mano, kad tai būtina dėl jos saugumo, bet privalo laikytis tam tikrų procedūrų ir pagrindų. Tuo tarpu šiame punkte

¹⁰⁴ Žilinskas, J. Karo nusikaltimų reglamentavimas LR BK ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2 2006 (80), p.151.

¹⁰⁵ Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.82

¹⁰⁶ *Ibid.*

minimas bet koks uždarymas į koncentracijos stovyklą. Romos statute taip pat numatytas neteisėtas laisvės atėmimas civiliams.

- 8) vaikų atskyrimas nuo tėvų ar globėjų – „laikinas arba nuolatinis priverstinis vaikų ir tėvų ar globėjų išskyrimas. Išskyrimas gali pasireikšti tik vaikų ar tik tėvų evakavimu, uždarymu į koncentracijos ar internuotųjų stovyklas, repatrijavimu ir pan.“¹⁰⁷;
- 9) bado grėsmės sukėlimas – bet kokie veiksmai, kurie sukelia mirties grėsmę dėl maisto, vandens stokos. „Šie veiksmai gali pasireikšti maisto ar vandens atsargų puolimu, rekvizavimu, išvežimu, atėmimu ar nusavinimu iš civilių, maisto ar vandens nepateikimu civiliams<...>. Bado mirties grėsmė turi būti reali, t.y. objektyviai trūkstant maisto ar vandens civiliams okupuojanti valstybė nesiima reikiamų priemonių šioms atsargoms papildyti“¹⁰⁸. Romos statute šis nusikaltimas minimas kaip kariavimo priemonė;
- 10) baudimas kriminalinėmis bausmėmis be nepriklausomo ir nešališko teismo sprendimo arba be gynybos garantijų teisme – ši nusikaltimo sudėtis jau buvo numatyta ir nagrinėjama BK 103 straipsnyje ir neaišku dėl kokios priežasties ji atkartota, nes pagal 103 str. nukentėjusiais gali būti platesnis ratas asmenų, tame tarpe ir civiliai, todėl ši veika yra perteklinė;
- 11) turto konfiskavimas ar didelio masto jo nusavinimas, nepateisinamas kariniu būtinumu – „turto konfiskavimu laikomas priverstinis neatlygintinas turto ar jo dalies paėmimas okupuojančios valdžios naudai už padarytus teisės pažeidimus. Turto nusavinimu laikomas turto ar jo dalies paėmimas okupuojančios valdžios naudai, grindžiamas kariniu būtinumu“¹⁰⁹. Turto nusavinimas sudarys šią veiką tik tuo atveju, jei jis bus didelio masto ir nepateisinamas kariniu būtinumu – kai bus naudojamas ne kariniams tikslams ar nusavinimas nebus reikalingas prieš ginkluotosioms pajėgoms;
- 12) nustatymas nepagrįstai didelių kontribucijų bei rekvizicijų: kontribucija – „karo metu prieš priverstinai imamos rinkliavos iš civilių pinigais arba natūra, o po karo – piniginės sumos, kurias pagal taikos sutartį nugalėtoji šalis priverstinai sumoka nugalėjusiai šaliai. Rekvizicija laikomas priverstinis atlygintinas turto ar jo dalies paėmimas arba laikinas pasinaudojimas okupuojančios valdžios naudai“¹¹⁰. Kontribucijų ir rekvizicijų nustatymas bus nusikalstamas tik tuo atveju, kai jos bus nepagrįstai didelės. Tai vertinamasis požymis, todėl turi būti nustatinėjimas konkrečiu atveju;

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.83

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Ibid.*

Šio nusikaltimo subjektu gali būti bet kuris karys, moterų žaginimo ir kitų seksualinių nusikaltimų atveju – tik vyras.

105 straipsnis. Civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotose pajėgose

Tai tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos metu verčiant civilius ar karo belaisvius tarnauti jų prieš ginkluotose pajėgose arba panaudojant juos kaip gyvąjį skydą, taip pat imant ar verbuojant vaikus iki aštuoniolikos metų į ginkluotąsias pajėgas ar naudojant juos karo operacijoje. Pagal 2 šio straipsnio dalį numatyta atsakomybė už vaikų verbavimą iki 18 metų į karo tarnybą valstybės ginkluotosioms pajėgoms nepriklausančiose ginkluotose grupėse arba už jų panaudojimą karo operacijoje.

Objektyvioji šio nusikaltimo pusė apibūdinama alternatyviomis veikomis: vertimu civilių ar karo belaisvių tarnauti jų prieš ginkluotose pajėgose – bet koks reikalavimas, paremtas fizine ar psichine prievarta, šantažu, įkalbinėjimu, papirkinėjimu ir pan., tapti prieš ginkluotųjų pajėgų nariu¹¹¹; naudojimas tokių asmenų kaip gyvojo skydo karo operacijose – pastovus ar laikinas, savanoriškas ar priverstinis civilių ar karo belaisvių įtraukimas į gynybos funkcijų ar priedangos atlikimą karo operacijoje. Karo operacija pripažįstami karo veiksmai vykdant strategines, taktines ar administracines karines užduotis¹¹²; verbavimas vaikų iki 18 metų į ginkluotąsias pajėgas arba panaudojimas jų karo operacijose – įkalbinėjimas bet kokiais būdais vaikų prisijungti prie ginkluotųjų valstybės pajėgų. Šiuo atveju vaikai yra verbuojami į nacionalinės, o ne prieš valstybės pajėgas. Šiuo nusikaltimu Lietuvos Respublika įgyvendina savo tarptautinius įsipareigojimus ne tik pagal Romos statuto nuostatas (ten kaip nusikalstama veika numatytas vaikų iki 15 metų verbavimas), o ir pagal 1989 m. Vaikų teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinį protokolą dėl vaikų dalyvavimo ginkluotose konfliktuose¹¹³.

Antroje šio straipsnio dalyje numatytos dar dvi veikos: tai vaikų iki 18 metų verbavimas į karo tarnybą valstybės ginkluotoms pajėgoms nepriklausančiose ginkluotose grupėse arba jų panaudojimas karo operacijoje. Pagal LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymą¹¹⁴ prie valstybės ginkluotųjų pajėgų yra priskiriami koviniai piliečių ir jų organizacijų ginkluoto pasipriešinimo (partizanų) būriai, pavaldūs ginkluotųjų pajėgų vadovybei, todėl galėtų būti traktuojama, kad valstybės ginkluotoms pajėgoms

¹¹¹ Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.91

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5734

¹¹⁴ 1996 12 19 LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr.2-16

nepriklausančios ginkluotos grupės yra saviginos ar savanorių būriai, įskaitant organizuoto pasipriešinimo judėjimus, jei jie turi atsakingą už savo pavaldinius vadą, turi sutartinį skiriamąjį, gerai iš toli matomą ženklą, atvirai nešioja ginklus, vykdo operacijas laikydamiesi karo įstatymų ir papročių. Verbavimu gali būti laikomi bet kokie įtikinėjimai prisijungti prie ginkluotų grupių.

Šio nusikaltimo sudėtis yra formali ir nusikaltimas laikomas baigtu nuo minėtų veiku atlikimo momento.

107 straipsnis. Vilkinimas repatrijuoti karo belaisvius. 108 straipsnis.

Vilkinimas paleisti internuotus civilius ar trukdymas repatrijuoti kitiems civiliams

Tai nepateisinamas vilkinimas paleisti ar repatrijuoti karo belaisvius ir nepateisinamas vilkinimas paleisti internuotus civilius arba neleidimas kitiems civiliams jų pageidavimu repatrijuoti į tėvynę iš ginkluotos konflikto šalies teritorijos. Abiem atvejais karo veiksmai galutinai turi būti nutraukti.

107 straipsnio objektyviają pusę apibūdina nepateisinamas vilkinimas paleisti ar repatrijuoti – grąžinti į tėvynę karo belaisvius kai yra sudaroma taikos sutartis arba nutraukiami karo veiksmai. Pagal 3 Ženevos konvencijos nuostatas, pasibaigus karo veiksams, karo belaisviai nedelsiant paleidžiami ir repatrijuojami. Nepateisinamas vilkinimas gali pasireikšti bet koku elgesiu, kuomet delsiama paleisti ar repatrijuoti. Ši nusikalstama veika pasireiškia neveikimu. Toks neveikimas gali pasireikšti repatriacijos planų nesudarymu ar tokių planų nevykdymu ir pan. Jei karo belaisvio laukia baudžiamasis procesas už teistinus nusikaltimus, tai jis gali būti sulaikytas iki tokio teismo proceso pabaigos ir kol bus atlikta bausmė, po to jis nedelsiant turi būti repatrijuojamas.

Prie šio nusikaltimo sudėties objektyviosios pusės priskiriamas dar vienas papildomas požymis – tai nusikaltimo padarymo laikas. Vilkinimas repatrijuoti karo belaisviu gali būti padaromas tik sudarius taikos sutartį arba galutinai nutraukus karo veiksmus.

108 straipsnio objektyviają pusę apibūdina dvejojopo pobūdžio veikos: nepateisinamas vilkinimas paleisti internuotus civilius, kai karo veiksmai buvo nutraukti ir neleidimas kitiems civiliams jų pageidavimu repatrijuoti į tėvynę iš ginkluoto konflikto šalies teritorijos, kai karo veiksmai buvo nutraukti¹¹⁵. Pagal 4 Ženevos konvencijos nuostatas, kiekvieną internuotą asmenį internavusi valstybė paleidžia tuoj pat, kai tik išnyksta priežastys, dėl kurių jis buvo internuotas, o pasibaigus karo veiksams, kaip galima

¹¹⁵Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 101-102

greičiau baigiamas internavimas. Nepateisinamu vilkinimu laikomas bet koks elgesys, dėl kurio be svarbių priežasčių delsiama paleisti internuotus civilius. Vilkinimas pasireiškia neveikimu.

Neleidimas užsieniečiams civiliams repatriuoti į tėvynę laikomas bet koks laikinas ar nuolatinis draudimas išvykti užsieniečiui civiliu į tėvynę, jei jis oficialiai buvo pareiškęs tokį pageidavimą. Šio pobūdžio veikai yra būtina, jog užsienietis civilis fiziškai būtų ginkluoto konflikto šalies teritorijoje¹¹⁶.

Šiai nusikaltimo sudėčiai būdingas papildomas požymis – tai nusikaltimo padarymo laikas – šis nusikaltimas gali būti padaromas tik galutinai nutraukus karo veiksmus.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad abu nusikaltimai nėra numatyti Romos statute, tačiau 1 papildomo protokolo 85 straipsnio 4 dalies b punkte numatytas nepateisinamas delsimas repatriuoti karo belaisvius ir civilius kaip sunkus protokolo pažeidimas, o pagal to paties straipsnio 5 dalį protokolo sunkūs pažeidimai turi būti laikomi karo nusikaltimais. Kaip jau buvo minėta, kai kuriais aspektais Romos statutas, numatydamas galutinį karo nusikaltimų sąrašą, atsilieka nuo tarptautinės paprotinės teisės. Būtent nepateisinamas delsimas repatriuoti karo belaisvius ar civilius yra karo nusikaltimas pagal tarptautinę paprotinę teisę. Taigi Lietuvos Respublika, į savo BK įtraukus šį nusikaltimą, tinkamai įgyvendina savo tarptautinius įsipareigojimus pagal 1 papildomą protokolą.

111 straipsnis. Draudžiama karo ataka

Tai tarptautinės humanitarinės teisės draudžiama karo ataka prieš saugomus asmenis (civilius, medicinos ar civilinės gynybos personalą, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto ar nacionalinės Raudonojo Kryžiaus ar Raudonojo Pusmėnulio draugijos personalą, aiškiai iš mūšio pasitraukusius ir nesipriešinančius combatantus) bei saugomus objektus ar turtą (karo ar civilinę ligoninę, medicinos punktą, sužeistus asmenis ar ligonius vežančią transporto priemonę, neginamą gyvenvietę ar demilitarizuotą zoną, nepasirinktą konkretų taikinį, žinant, kad dėl to gali žūti civiliai ar būti sunaikinti civiliniai objektai). 2 šio straipsnio dalyje numatyta karo ataka prieš didelį pavojų aplinkai ir žmonėms keliantį objektą – atominę elektrinę, užtvanką, nuodingųjų medžiagų saugyklą ar kitą panašų objektą, žinant, kad dėl jos gali atsirasti labai sunkių padarinių, arba karo ataka naudojant masinio naikinimo ginklą.

Nukentėjusiais gali būti: civiliai, medicinos (asmenys, vykdantys tik medicines funkcijas arba administruojantys medicinos dalinius) ar civilinės gynybos (asmenys, vykdantys civilinės gynybos užduotis arba vadovaujantys civilinės gynybos įstaigoms)

¹¹⁶ *Ibid.*

personalas, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto ar nacionalinės Raudonojo Kryžiaus ar Raudonojo Pasmėnulio draugijos personalas, aiškiai iš mūšio pasitraukę ir nesipriešinantys kombatantai.

Dalykas: karo ar civilinė ligoninė, medicinos punktas, sužeistuosius ar ligonius vežanti transporto priemonė, neginama gyvenvietė (konflikto šalies kompetentingos valdžios vienašališkai paskelbta bet kuri gyvenamoji vieta, esanti ginkluotųjų pajėgų susikirtimo vietoje ar greta jų, kuri atvira prieš okupacijai) ar demilitarizuota zona (bet kuri teritorija, kuriai visos konflikto šalys susitarė suteikti demilitarizuotos zonos statusą), didelį pavojų aplinkai ir žmonėms keliantis objektai.

Šio nusikaltimo objektyviają pusę apibūdina veika – karo ataka prieš paminėtus nukentėjusiuosius ar dalykus. „Karo ataka laikomi prievartos veiksmai sausumoje, vandenyse ar oro erdvėje tiek puolant priešą, tiek ir ginantis nuo jo puolimo“¹¹⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiame straipsnyje objektyvioji pusė pasireiškia tik viena veika, tačiau skiriasi tik nukentėjusių ir dalykų ratas, prieš kuriuos ta veika gali būti atlikta.

Kaip vieną iš LR BK privalumų būtų galima paminėti tai, kad šio straipsnio antroje dalyje numatyta labai pavojinga veika – tai karo ataka prieš didelį pavojų aplinkai ir žmonėms keliančius objektus – atomines elektrines, užtvankas, nuodingųjų medžiagų saugyklas ar kitokius panašius objektus. Nors 1 papildomame protokole ir numatytas draudimas pulti paminėtus objektus, tačiau į Romos statutą tokio pobūdžio veikos nebuvo įtrauktos kaip karo nusikaltimai.

Be to draudžiama ir karo ataka naudojant masinio naikinimo ginklus, kai tuo tarpu Romos statutas vėl gi tokio nusikaltimo nenumato. Tai paaiškinti galima būtų tuo, kad tokios veikos įtraukimui į Romos statuto karo nusikaltimų sąrašą prieštaravo visos branduolinį ginklų turinčios valstybės.

112 straipsnis. Uždraustų karo priemonių naudojimas

Tai įsakymas karo veiksmuose panaudoti uždraustas karo priemones ar kariavimo būdus, jų panaudojimas pažeidžiant LR tarptautinių sutarčių ar visuotinai pripažintų tarptautinių papročių dėl karo priemonių ar kariavimo būdų nuostatas.

Šio nusikaltimo objektyviają pusę apibūdina dvejopo pobūdžio veiksmai: tai įsakymo davimas panaudoti uždraustas karo priemones ir būdus bei karo priemonių ar būdų panaudojimas pažeidžiant LR tarptautinių sutarčių ar visuotinai pripažintų tarptautinių papročių dėl karo priemonių ar kariavimo būdų nuostatas.

¹¹⁷Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.87

Įsakymas panaudoti draudžiamas karo priemones ir būdus – tai privalomas vado (karinio viršininko) žodinis ar raštiškas nurodymas pavaldiniui ar pavaldiniams karo veiksmuose panaudoti uždraustas karo priemones ar kariavimo būdus. Tai tokios karo priemonės ir kariavimo būdai, kurių panaudoti neleidžia LR tarptautinės sutartys ir įstatymai. Draudimas panaudoti tam tikras priemones ar būdus gali būti absoliutus (pvz., cheminio ginklo arba įsakymo, kad nebus pasigailėjimo ir pan.) arba sąlyginis (pvz., padegamųjų ginklų ir pan.)¹¹⁸.

Panaudojimu uždraustų karo priemonių ir kariavimo būdų laikomas sąlyginai uždraustų karo priemonių ar kariavimo būdų taikymas nesilaikant tarptautinėse sutartyse ar visuotinai pripažintuose tarptautiniuose papročiuose nustatytų reikalavimų.

Šiuo metu LR tarptautinės sutartys ir įstatymai numato absoliutų draudimą panaudoti tokias karo priemones: cheminį ginklą, pėstininkų minas, kurių negalima aptikti, minas – spąstus bei lazerinius ginklus, kurių vienintelė arba viena iš kovinių funkcijų yra sukelti visišką apakimą, ginklus, kurie sužeidžia neaptinkamomis skeveldromis, bakteriologinį (biologinį) bei toksinį ginklą¹¹⁹.

Pagal konvenciją dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo¹²⁰, cheminiu ginklu laikomos nuodingosios cheminės medžiagos bei jų pirmtakai; šaudmenys ir įtaisai, specialiai skirti tam, kad sukeltų mirtį ar padarytų kitokią žalą panaudojant toksines savybes nuodingųjų cheminių medžiagų, kurios pasklistų aplinkoje, panaudojus tokius šaudmenis ar įtaisus; bet kokie įrengimai, skirti tiesiogiai panaudoti šaudmenims ar įtaisams.

Pėstininkų minomis, kurių negalima aptikti, pagal 1980 m. Jungtinių Tautų konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo II papildomą protokolą¹²¹ pripažįstamas bet koks po žeme, ant žemės, šalia jos ar ant kito paviršiaus padėtas sprogmuo, skirtas susprogdinti, kai ant jo užlipa, prie jo artinasi arba prisiliečia asmuo ar transporto priemonė ir kurio negalima aptikti įprastine technine paieškos įranga (t.y. mina, neduodanti atitinkantį 8 ir daugiau gramų grynosios masės geležies atsakomąjį signalą).

Minomis spąstais pagal minėtą II papildomą protokolą pripažįstamas bet koks sprogmuo, kuris veikia netikėtai, kai asmuo prisiartina ar paliečia tariamai nežalingą objektą arba atlieka tariamai saugų veiksmą ir kuris pritvirtintas arba susijęs su: 1) tarptautiniu mastu pripažintais apsauginiais ženklais, signalais arba emblemomis; 2)

¹¹⁸ Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.95

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Valstybės žinios, 1998, Nr. 35-935

¹²¹ Valstybės žinios, 1998, Nr. 83-2312

sergančiais, sužeistaisiais ar mirusiais asmenimis; 3) laidojimo ar kremacijos vietomis ar kapais; 4) medicinos įstaigomis, medicinos įranga, medikamentais ar medicinos transportu; 5) vaikiškais žaislais arba kitokiais nešiojamais daiktais, specialiai skirtais vaikų maitinimui, sveikatai, higienai, aprangai ar mokymui; 7) maistu ir gėrimais; 8) virtuvės indais ir prietaisais, išskyrus karinėse įstaigose, kariuomenės dislokacijos vietose ar karinių atsargų tiekimo bazėse; 9) akivaizdžiai religinio pobūdžio daiktais; 10) istoriniais paminklais, meno kūriniais ar garbinamomis vietomis, kurios sudaro tautų kultūrinio ir dvasinio paveldo dalį; 11) gyvūnais ar jų maita; 12) savo forma atrodo kaip nežalingas nešiojamas daiktas ir kurių viduje specialiai įmontuota sprogstamoji medžiaga¹²².

Tos pačios konvencijos IV papildomas protokolais dėl apakinančių lazerinių ginklų pateikia lazerinio ginklo sąvoką – bet kokie lazeriniai ginklai ar lazerinės sistemos, kurie sukonstruoti taip, kad jų vienintelė arba viena iš kovinių funkcijų yra sukelti neapsaugoto regėjimo, tai yra plikos akies arba akies su korekcija, visišką apakimą. Visiškas apakimas reiškia negrįžtamą ir nepataisomą regėjimo praradimą, pasireiškiantį esminiu darbingumo netekimu, kai nėra vilties jį atgauti.

Pagal I papildomą protokolą dėl neaptinkamų dalelių, ginklų, kurie sužeidžia neaptinkamomis dalelėmis pripažįstami bet kokie ginklai, kurie paprastai sužeidžia skeveldromis (dalelėmis) ir kurių žmogaus kūne negalima aptikti rentgeno spinduliais.

Pagal 1972 metų konvenciją dėl bakteriologinių ir toksinių ginklų kūrimo, gamybos ir saugojimo uždraudimo bei jų sunaikinimo¹²³ draudžiama tobulinti, gaminti, kaupti ir kitaip įsigyti ar turėti mikrobinių ar kitų biologinių medžiagų ar toksinų, nepaisant jų kilmės ar gamybos metodo, tokių tipų ir tokiais kiekiais, kurie negali būti pateisinami profilaktiniais, apsauginiais ar kitais taikingais tikslais; ginklų, įrengimų ar pristatymo priemonių, skirtų tokių medžiagų ar toksinų panaudojimui priešiškiems tikslams arba per ginkluotą konfliktą.

1949 m. Ženevos konvencijos ir jų papildomi protokolai numato absoliutų draudimą panaudoti tokius kariavimo būdus: apgaulę ir pareiškimą, kad nebus pasigailėjimo. Pagal 1 PP 37 straipsnį apgaule laikomi veiksmai, kuriais siekiama įgyti priešininko pasitikėjimą ir priversti jį patikėti, kad jis turi teisę į apsaugą arba privalo gauti tokią apsaugą remiantis tarptautinės teisės normomis, taikomomis ginkluotų konfliktų metu, tam, kad būtų galima pasinaudoti šiuo pasitikėjimu (pvz., apsimetimas, kad yra ketinama derėtis arba pasiduoti, iškėlus paliaubų vėliavą arba apsimetimas, kad yra išeinama iš rikiuotės dėl žaizdų ar ligos).

¹²² Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.96

¹²³ Valstybės žinios, 1997, Nr. 59-1370

Pareiškimu, jog nebus pasigailėjimo, laikomas privalomas karo vado nurodymas savo pavaldiniams nepalikti nė vieno gyvo žmogaus ir tuo remiantis grasinti priešininkui arba kariauti.

Tarptautinės sutartys numato ir sąlyginį draudimą panaudoti tokias karo priemones: padegamuosius ginklus ir minas (svaidomąsias pėstininkų minas).

Padegamaisiais ginklais pagal 1980 m. JT konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo III papildomą protokolą pripažįstami bet kokie ginklai ir šaudmenys, kurie skirti padegti objektus ugnimi arba karščiu, dėl jų abiejų sąveikos padaryti asmenims nudegimus, kuriuos sukelia į taikinį paleistos medžiagos cheminė reakcija¹²⁴. Tokių ginklų negalima naudoti atakuojant karinį taikinį, esantį civilių susitelkimo vietoje, arba atakuoti miškų ar kitokios augalijos ir pan.

Svaidomosiomis pėstininkų minomis pagal II papildomą protokolą tos pačios konvencijos pripažįstamos minos, paleidžiamos su artilerijos, minosvaidžio, raketos ar panašaus įtaiso pagalba arba išmetant iš lėktuvo. Numatyti ribojimai: negalima naudoti minų, kurių paskirtis sukelti didelius sužalojimus arba nereikalingas kančias; minų naudojimas nesirinktinai ir pan.

Kaip matyti, šiuo nusikaltimu Lietuvos Respublika įgyvendina savo tarptautinius įsipareigojimus pagal įvairias tarptautines sutartis, kur kai kurios iš jų yra tapusios paprotinės teisės dalimi, ir šį nusikaltimą reglamentuoja plačiau ir detaliau nei Romos statutai, kadangi atsakomybė už panašias nusikalstamas veikas pagal Romos statutą iškils tik tuomet, kai jis bus papildytas priedu, kuriame bus numatytas ginklų, šaudmenų, medžiagų bei kariavimo būdų, kurie sukelia nereikalingus sužalojimus ar kančias arba kuria veikia nesirinktinai, sąrašas.

¹²⁴Abramavičius, A., Bieliūnas, E., Drakšienė A. *et al.* Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.98

Išvados

1. Karo nusikaltimais yra laikomos tyčinės, pavojingos veikos, pažeidžiančios visuotinai pripažintas kariavimo taisykles ir papročius arba elgesio su civiliais, karo belaisviais ar kitais asmenimis, kuriems suteikiama tarptautinė apsauga, padarytos karo, tarptautinio ar netarptautinio ginkluoto konflikto metu.
2. 1998 m. liepos 17 dieną Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio Baudžiamojo Teismo įsteigimui, buvo priimtas Romos statutas, įsigaliojęs 2002 m. liepos 1 dieną. Tai kol kas vėliausias tarptautinis dokumentas, reglamentuojantis karo nusikaltimus, padarytus tarptautinio ar netarptautinio ginkluoto konflikto metu.
3. Lietuvos Respublika, įgyvendindama savo tarptautinius įsipareigojimus priištus pagal įvairias tarptautines sutartis, iš kurių kaip vieną iš svarbiausių būtų galima paminėti Romos statutą, savo baudžiamojo kodekso specialios dalies XV skyriuje „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“ reglamentuoja karo nusikaltimus.
4. Iš esmės LR BK numatytos karo nusikaltimų sudėtys atitinka tarptautinės teisės normas, tačiau egzistuoja tam tikrų suderinamumo problemų. Pagrindinės problemos kyla dėl :

4.1 Romos statuto 8 str. yra numatytos dvi grupės karo nusikaltimų, padaromų kilus netarptautiniam ginkluotam konfliktui. Statutas kriminalizuoja veikas, kurios pažeidžia bendrąjį 1949 m. Ženevos konvencijų 3 straipsnį bei numato, kad prie karo nusikaltimų priskiriami ir kiti rimti tarptautinės teisės numatytų įstatymų ir papročių, taikomų netarptautinio pobūdžio ginkluotuose konfliktuose, pažeidimai. Romos statute minimi nusikaltimai, padaromi netarptautinio ginkluoto konflikto metu, LR BK nėra kriminalizuoti. Tai yra didžiausia LR BK spraga.

4.2 Daugumoje karo nusikaltimų dispozicijose vartojama „aneksijos“ sąvoka yra perteklinė ir turėtų būti panaikinta, nes jokiose tarptautinės humanitarinės teisės normose nėra minima aneksija kaip situacija, kurios metu taikoma tarptautinė humanitarinė teisė. Tokio požymio nenumato ir Romos statutas.

4.3 Kita problema, susijusi su netinkamu Romos statuto nuostatų perkėlimu – tai LR BK netinkamai vartojamos tam tikros sąvokos. „Žūvančio karo laivo jūreivių“ sąvoka yra per siaura ir neatitinka nei 1949 m. Ženevos konvencijose bei jų papildomuose protokoluose, nei Romos statute numatytos sąvokos – „asmenys, patyrę laivo sudužimą“. Taip pat BK numatytas nusikaltimas – moterų žaginimas, įtraukimas jų į seksualinę vergovę ar vertimas užsiimti prostitucija – taip pat yra nepagrįstai susiaurintas dviem aspektais: visų pirma,

Romos statute nėra minima, kad šitos veikos gali būti padaromos tik prieš moteris (susiaurintas nukentėjusiųjų ratas), ir antra, „žaginimo“ sąvoka taip pat pateikta per siaurai, nes pagal BK žaginimas apima tik heteroseksualinį santykiavimą, tuo tarpu Romos statute numatyta veika apima bet kokią santykiavimą nepriklausomai nei nuo asmenų lyties, nei nuo santykiavimo būdų.

4.4 Karo nusikaltimai, pasireiškiantys įsakymo davimu, numatyti ne visuose BK straipsniuose, todėl veikos, kur toks įsakymo davimas nenumatytas, nėra tinkamai suderintos su Romos statutu.

4.5 LR BK visiškai nereglamentuota karinio vado atsakomybė už tai, jog nesiėmė veiksmų, kad užkirstų kelią savo pavaldinių daromiems nusikaltimams.

4.6 Taip pat labiau atitiktų Romos statuto reikalavimus toks LR BK įtvirtintas teisinis reguliavimas, kai atsakomybė už veikas, susijusias su civilių gyventojų deportacija ir perkėlimu (102 str. ir 104 str.) būtų reglamentuota viename straipsnyje, nes šios veikos iš esmės yra identiškos ir skiriasi tik vienu požymiu – valstybės sienos kirtimu arba nekirtimu.

Santrauka

Karo nusikaltimais laikomos tyčinės, pavojingos veikos, pažeidžiančios visuotinai pripažintas kariavimo taisykles arba nustatytą elgesį su civiliais, karo belaisviais ar kitais asmenimis, kuriems suteikiama tarptautinė apsauga, padarytos tarptautinio ar netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies 15 skyriuje reglamentuojami karo nusikaltimai. Šio skyriaus atsiradimą ir normų turinį sąlygojo Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai, prisiimti pagal įvairias tarptautines sutartis, iš kurių, kaip svarbiausias ir turėjęs didžiausią įtakos šio skyriaus atsiradimui, būtų galima paminėti 1949 m. Ženevos konvencijas dėl karo aukų apsaugos ir 1977 m. jų papildomus protokolus bei 1998 m. Romos statutą. Šiame darbe yra siekiama išanalizuoti karo nusikaltimus, numatytus LR BK, ir nustatyti ar jų sudėtys atitinka tarptautinės teisės normas.

Pirmoje šio darbo dalyje yra pateikiama karo nusikaltimų sąvokos raida tarptautinėje teisėje. Analizė pradedama karo nusikaltimų reglamentavimu iki 1945 metų, trumpai aptariami karo nusikaltimai, numatyti Niurnbergo tribunolo, Tokijo karo tribunolo įstatuose taip pat *ad hoc* tribunolų – Ruandos bei tribunolo buvusiai Jugoslavijai statutuose.

Vėliausias tarptautinis dokumentas, reglamentuojantis karo nusikaltimus, yra Romos statutas. Antroje darbo dalyje būtent ir yra analizuojami karo nusikaltimai, numatyti Romos statute. Nagrinėjami ir kiti tarptautinės teisės aktai (1949 m. Ženevos konvencijos bei jų papildomi protokolai ir kt.), kuriais remiantis aiškinami karo nusikaltimai.

Paskutinėje šio darbo dalyje analizuojami karo nusikaltimai, numatyti LR BK. Analizė pradedama karo nusikaltimų, numatytų LR BK, sąvoka ir sistema. Darbas baigiamas atskirų karo nusikaltimų sudėčių analize bei išvadomis, kad ne visos karo nusikaltimų sudėtys atitinka tarptautinės teisės normas. Prie pagrindinių trūkumų būtų galima paminėti tai, jog LR BK visiškai nereglamentuojami karo nusikaltimai, įvykdyti netarptautinio ginkluoto konflikto metu, taip pat nereglamentuojama karo vado atsakomybė. Kita grupė problemų – nevisiškai tinkamas sąvokų – „žūvančio karo laivo jūreiviai“, „žagino moteris“ vartojimas. Taip pat kaip perteklinė nuostata vertintinas objektyviosios pusės laiko požymis – aneksija, nes tarptautiniai teisės aktai šio požymio niekur nemini kaip savarankiško karo nusikaltimo padarymo laiko požymio.

Summary

War crimes consist of conduct (acts or omissions) which is prohibited by the rules of international law applicable in armed conflicts, conventions and recognized principles and rules of international law of armed conflicts. Chapter XV of Penal Code of Lithuania lists war crimes. The origin of this Chapter was determined by international commitments made according to the international treaties regulating war crimes, including Four Geneva Conventions of 1949 and its two Additional protocols of 1977 as well as Rome statute. This paper analyses war crimes included in Penal Code of Lithuania and its conformity with international law and especially Rome statute.

The development of definition of war crimes in international law is researched in the first part of the work. The analysis begins with regulating war crimes until 1945, war crimes included in Nuremberg charter, Charter of Tokyo, Rwanda's statute and statute of the international tribunal for the Former Yugoslavia is briefly discussed after that.

The latest international instrument regulating war crimes is Rome statute. In the second part of the work war crimes listed in Rome statute is the object of analysis. This part of the work includes also studying other international treaties (Four Geneva Conventions of 1949 and its two Additional Protocols of 1977 and others), which explain war crimes.

War crimes listed in Penal Code of Lithuania is the object of analysis in the final part of the work. Analysis begins with the concept and system of war crimes in Lithuanian law. The work ends with analysis of separate war crimes and with conclusions that there are certain problems regarding the definitions of war crimes in Penal Code of Lithuania and its conformity with international law. First of all, Penal Code of Lithuania does not include any war crime committed during non-international armed conflict, it lacks the implementation of the command responsibility doctrine. Secondly, a number of definitions, provided in Penal Code of Lithuania are not conformity with the same definitions provided in the international instruments: "shipwrecked", "rape of women". The element "annexation" is surplus, because no one international document includes such element.

Panaudotų šaltinių sąrašas

I. Tarptautiniai teisės aktai:

- 1) Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165;
- 2) 1864 m. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų padėties veikiančioje armijoje pagerinimo. <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva04.htm> ;
- 3) 1899 m. Hagos konvencija dėl sausumoje vykstančio karo įstatymų ir papročių gerbimo (II).
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague02.htm> ;
- 4) 1907 m. Hagos konvencija dėl sausumoje vykstančio karo įstatymų ir papročių gerbimo (IV).
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague04.htm> ;
- 5) 1919-06-28 Versalio taikos sutartis.
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/partvii.htm>;
- 6) 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija „dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo“. Valstybės žinios, 2000, Nr.63-1905;
- 7) 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija „Dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1906;
- 8) 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija „Dėl elgesio su karo belaisviais“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1907;
- 9) 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija „Dėl civilių apsaugos karo metu“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1908;
- 10) 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai „Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai)“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1909;
- 11) 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai „Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai)“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1910;
- 12) 1929 m. liepos 27 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais.
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/geneva02.htm> ;
- 13) 1945 m. Tarptautinio karinio tribunolo (Niurnbergo) įstatatai.
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/proc/imtconst.htm#art6> ;

- 14) 1946 m. Tarptautinio karinio tribunolo Tolimiesiems Rytams įstatai.
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imtfech.htm> ;
- 15) 1994m. Tarptautinio karinio tribunolo Ruandai statutas.
<http://69.94.11.53/ENGLISH/basicdocs/statute.html> ;
- 16) 1993 m. Tarptautinio karinio tribunolo buvusiai Jugoslavijai statutas.
<http://www.un.org/icty/legaldoc-e/index.htm> ;
- 17) 1989 m. Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501;
- 18) 1989 m. Vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5734;
- 19) 1954 m. UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija. Valstybės žinios, 1998, Nr. 102-2806;
- 20) 1925 m. protokolas dėl troškinančiųjų, nuodingųjų ir kitokių dujų panaudojimo kare ir bakteriologinių karo metodų uždraudimo.
<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/280?OpenDocument> ;
- 21) 1968 m. Konvencija dėl senaties netaikymo karo nusikaltimams ir nusikaltimams žmoniškumui. Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-856;
- 22) Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. Valstybės žinios, 1998, Nr. 35-935;
- 23) 1980 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo bei jos protokolai. Valstybės žinios, 1998, Nr. 83-2312;
- 24) 1972 m. konvencija dėl bakteriologinių ir toksinių ginklų kūrimo, gamybos ir saugojimo uždraudimo bei jų sunaikinimo. Valstybės žinios, 1997, Nr. 59-1370;
- 25) Prosecutor v. Tadic, 1995-10-05 Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction. IT – 94– 1.
<http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm>;
- 26) Prosecutor v. Z. Delalic, et al. 1998- 11-16 Trials Chamber judgement.
<http://www.un.org/icty/celebici/trialc2/judgement/index.htm> ;
- 27) Prosecutor v. Jean- Paul Akayesu.2001-06-01 Appeals Chamber judgement. ICTR-96-4.
<http://69.94.11.53/ENGLISH/cases/Akayesu/judgement/Arret/index.htm> ;

28) Prosecutor v. A. Musema. 2001-11-16 Appeals Chamber judgement. ICTR-96-13-A.

<http://69.94.11.53/ENGLISH/cases/Musema/judgement/Arret/index.htm>.

II. Įstatymai ir kiti teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741;
- 2) LR krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1325;
- 3) LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 2-16;
- 4) LR karo padėties įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1482;
- 5) LR žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 55- 1886;
- 6) LR kraujo donorystės įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 115-2666.

III. Specialioji literatūra:

- 1) Abraitienė, B. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo. Vilnius: Justitia, 2003, nr. 3-4(45- 46);
- 2) Abramavičius, A, Bieliūnas, E, Drakšienė, A. ir kiti. Baudžiamoji teisė: vadovėlis. Specialioji dalis, 1 knyga, antras papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001;
- 3) Carter, B. E. and Trimble, P. R. International law. Little, Brown and Company. Boston. Toronto. London. 1991;
- 4) Cassese, A. International Criminal Law. Oxford university Press. 2003;
- 5) Fenrick, W. The application of Geneva Conventions by the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia.
<http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/57JPTX>;
- 6) Godkin, J. Origin of the International Military Tribunal at Nuremberg.
www.courttv.com/archive/casefiles/nuremberg/legacy.html;
- 7) Graditzky, T. Individual criminal responsibility for violations of international humanitarian law committed in non-international armed conflicts.
<http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/57jp41?opendocument>;

- 8) Greppi, E. The evolution of individual criminal responsibility under international law.
<http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/html/57JQ2X>;
- 9) Horvitz, L. A. and Catherwood, C. Encyclopedia of war crimes & genocide. 2006;
- 10) Hunt, H. D. The International Criminal Court.
<http://jicj.oxfordjournals.org/cgi/reprint/2/1/56.pdf> ;
- 11) Jusys, O; Paulauskas, R; Švedas, G. Tarptautinis baudžiamasis teismas. Teisės problemos, 1999, nr.4;
- 12) Montesquieu, Sh. Apie įstatymų dvasią. Vilnius, Mintis. 2004
- 13) Moore, J. N, *et al.* National Security Law. Carolina Academic Press,1990;
- 14) Moorris, V and Scharf, M. P. An insider's guide to the international criminal tribunal for the Former Yugoslavia. Volume 1. 1995;
- 15) Overy, R. Nuremberg: Nazis on trial.
www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwtwo/nuremberg_article_01.shtml;
- 16) Overy, R. *Making Justice at Nuremberg, 1945- 1946.*
www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwtwo/war_crimes_trials_01.shtml;
- 17) Parker. Judgement: War crimes and crimes against humanity.
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/proc/judwarc.htm> ;
- 18) Pufendorf, S. The two books on the duty of man and citizen according to the natural law. http://www.constitution.org/puf/puf-dut_216.txt ;
- 19) Schabas, W. A. An introduction to the International Criminal Court. Second edition. 2004;
- 20) Shaw, M. N. International law. Fifth edition. Cambridge university press. 2003;
- 21) Sunga, L. S. The emerging system of international criminal law: Developments in codification and implementation. Kluwer. 1997;
- 22) Švedas, G. Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis. Teisė, 2000, nr. 35;
- 23) Vadapalas, V; Jarukaitis, I. 1949 metų Ženevos konvencijos dėl karo aukų apsaugos ir jų 1977 metų papildomi protokolai. Vilnius: Eugrimas, 2000;
- 24) Werle, G. Principles of Internatinal Criminal Law. T.M.C. Asser Press, 2005;

- 25) Žilinskas, J. Karo nusikaltimų reglamentavimas LR BK ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos. Jurisprudencija, 2006, nr.2 (80);
- 26) Žilinskas, J. Baudimo už karo nusikaltimus raida Lietuvos Respublikos teisėje. www.genocid.lt/Leidyba/12/justinas.htm;
- 27) Definition of a war crime.
<http://www.warcrimes.info/shop/html/modules.php?name=News&file=article&sid=81> ;
- 28) Laws of war. http://en.wikipedia.org/wiki/Laws_of_war ;
- 29) Amnesty international. International Criminal Court. Prosecuting war crimes.
<http://web.amnesty.org/library/Index/ENGIOR400062000?open&of=ENG-G-385> ;
- 30) War Crimes Tribunal in Tokyo.
www.geocities.com/nankingatrocities/Tribunals/imtfe_01.htm;
- 31) 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos „Dėl civilių apsaugos karo metu“ 51 str. komentaras. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600058?OpenDocument>;
- 32) Elements of crimes.
http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf;
- 33) Elements of crimes. War crime of unlawful confinement.
http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf;
- 34) Elements of crimes. War crime of taking hostages.
http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf
- 35) War crimes. http://hrw.org/reports/2004/ij/ictr/5.htm#_Toc62641518;
- 36) Elements of crimes. War crime of compelling participation in military operations.
http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf;
- 37) 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomo protokolo „Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas)“ 75 straipsnio komentaras. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750096?OpenDocument>;
- 38) Elements of crimes. War crime of rape.
http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf;
- 39) Elements of crimes. War crime of enforced prostitution.
http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf;

40) Elements of crimes. War crime of forced pregnancy.

http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf;

41) Elements of crimes. War crime of sexual violence.

http://www.un.org/law/icc/asp/1stsession/report/english/part_ii_b_e.pdf;

42) 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos „Dėl civilių apsaugos karo metu“ 147 str. komentaras. <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600169?OpenDocument> ;

43) Tarptautinių operacijų apibrėžiamai.

<http://www.kam.lt/index.php/lt/105530/> ;